

**UNIVERZITA
JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

bakalárske kombinované štúdium

2009 – 2012

Bakalárska práca

Patrícia Balážová

Rodinné prostredie ako socializačný faktor

Praha 2012

**Vedúci bakalárskej práce:
PhDr. Eva Živčicová PhD.**

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined (Part time) Studies

2009 -2012

Bachelor Thesis

Patrícia Balážová

The family as a factor of the socialisation

Prague 2012

**The Bachelor Thesis Work Supervisor:
PhDr. Eva Živčicová PhD.**

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená bakalárska práca je mojím pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Trnave, dňa .....

Patrícia Balážová

PodĎakovanie

Chcela by som poĎakovať PhDr. Eve Živčicovej PhD. za cenné pripomienky a odborné rady, ktorými prispela k vypracovaniu mojej bakalárskej práce.

Anotácia

Bakalárska práca venuje pozornosť jednej z aktuálnych a dôležitých stránok rodiny. Cieľom je špecifikovať a obsahovo spracovať štruktúru, charakteristiku typov rodiny, fungovanie a rozdielne pohľady na jej postavenie v súčasnej dobe.

Rodina je prvým sociálnym prostredím, do ktorého sa dieťa narodí. Je východiskovým terénom socializačného procesu a spojovacím mostíkom medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Bakalárska práca je zameraná na vymedzenie základných práv rodiny z hľadiska súčasnej socializácii a psychológii.

Kľúčové pojmy:

rodina, socializácia, rodinné prostredie, nemanželské spolužitie, pôrodnosť, sobášnosť, rozvodovosť, trendy v domácnostiach, tradičná forma rodiny, nové formy, moderná rodina.

Anotation

Bachelor work pays attention to one of the topical and important pages of the family. The aim is to specify the content and the process structure, characteristic types of families, and the functioning of the different views on its position in the present. The family is the first social environment in which the child is born. The terrain is a starting socializačného process and passageways between individuals and society. Bachelor's work is focused on defining the fundamental rights of the family from the perspective of the current socializácii and psychology.

Keywords

family, socialisation, family environment, unmarried cohabitation, births, sobášnosť, divorce demography, trends in the homes, the traditional form of the family, new forms, modern family

OBSAH

ÚVOD	8
REGISTER POJMOV	9
1. SOCIALIZÁCIA.....	10
1.1. PROSTREDIE SOCIALIZÁCIE.....	12
1.2. SOCIALIZAČNÉ MECHANIZMY	14
2. RODINA	16
2.1. RODINNÉ PROSTREDIE	18
2.2. FUNKCIA RODINY	19
2.3. TYPY RODÍN	21
2.4. VPLYV RODINY	22
3. SOCIALIZÁCIA V PROSTREDÍ RODINY	25
3.1. SOCIALIZÁCIA V RODINE V JEDNOTL. VÝVINOVÝCH FÁZACH.....	27
3.2. ŠTRUKTÚRA RODINNÉHO PROSTREDIA	31
4. HISTORICKÉ SÚVISLOSTI RODINY	33
5. KOMPARÁCIA RODINNÉHO PROSTREDIA Z HĽADISKA ČASU.....	38
ZÁVER	54
ZOZNAM OBRÁZKOV, TABULIEK A GRAFOV	58

ÚVOD

Rodina je pre dieťa prostredím, ktoré z neho postupne robí plnohodnotného člena spoločnosti. Poskytuje lásku, nehu, podporu.... všetko, čo dieťa formuje a vychováva. Vytvoreným láskyplného a podnetného prostredia dieťa dostáva základné predpoklady pre priaznivú socializáciu. Vytvorenie pozitívnych citových väzieb rodičov k dieťaťu, kladenie primeraných nárokov na dieťa, komunikatívnosť rodičov, miera konfliktnosti, súdržnosť rodiny ako aj štýl výchovy vplývajú na kvalitu života detí.

Optimálny harmonický rozvoj osobnosti dieťaťa je základným predpokladom pre úspešné začlenenie dieťaťa do spoločnosti. Posolstvom každého rodiča je vytvoriť a udržiavať plnohodnotný život svojho dieťaťa. Preto je prirodzenou povinnosťou každého rodiča vytvoriť prostredie, ktoré bude dieťaťu napomáhať, smerovať a pridržať sa správneho smeru v jednotlivých fázach svojho vývoja.

Cieľom mojej práce je uviesť teoretický základ pre objasnenie procesu a špecifik socializácie v rodinnom prostredí. Prostredníctvom historických faktov a spoločenských zmien budeme porovnávať jednotlivé významné etapy.

Prvá kapitola teoretickej časti bakalárskej práce sa venuje socializácii, vysvetľuje socializačné mechanizmy a popisuje prostredie, v ktorom k socializácii dochádza. V druhej kapitole uvádza základné informácie o rodine, jej význame, funkciách a vplyvu ako primárneho prostredia socializácie. Uvádza základné faktory, ktoré vplývajú na socializáciu dieťaťa, vplyvy výchovy. Tretia kapitola pojednáva o socializácii už priamo v rodinnom prostredí a o samotnom procese socializácie dieťaťa v rodine. Sústreďuje sa na socializáciu v rodine v jednotlivých vývinových fázach dieťaťa. Štvrtá kapitola uvádza významné historické súvislosti, ktoré sa priamo alebo nepriamo dotýkajú vývoja rodiny a mali dopad na jej fungovanie a ďalšie zmeny.

Praktická časť je rozdelená do niekoľkých sfér, v ktorých zmeny v rodinnom fungovaní prebiehali. Podľa týchto oblastí sú rozdelené historické fakty podľa významných období, ktoré mali na dané oblasti najväčší vplyv.

REGISTER POJMOV

domácnosť – ľudia, ktorí bývajú v jednom dome alebo byte a hospodária spoločne

emancipácia - zrovnoprávnenie

gender – rod, pohlavie

komunikácia – dorozumievanie, výmena psychických obsahov

manželstvo – dlhodobé súžitie páru, zahájené svadbou a majúci právny status

matriarchálny – dominantná rola žien v najrôznejších oblastiach, najmä v rodine

osobnosť – usporiadaný celok duševného života

patriarchát – spoločnosť s dominanciou mužov, vláda otcov v rodine

rodina – spoločenská skupina založená manželstvom alebo pokrvnými vzťahmi

rola – predpokladaný spôsob chovania jedinca v určitej pozícii a situácii

rozvod – právne zrušenie manželstva

socializácia – postupné začleňovanie jednotlivca do spoločnosti

socializačný proces – priebeh začleňovania jednotlivca do spoločnosti

intencionálny - zámerný

neintencionálny - nezámerný

1. SOCIALIZÁCIA

*„Ľudské mláďa – dieťa – prichádza na svet úplne bezbranné, vybavené iba niekoľkými reflexami. Aby prežilo, potrebuje k tomu iných ľudí – najčastejšie svojich rodičov, ktorí mu poskytnú ochranu, starostlivosť, pomoc. Aby to fungovalo - musia si vytvoriť **VZŤAH**. Pre väčšinu rodičov je vzťah k vlastnému dieťaťu niečo úplne prirodzené- hovoríme o rodičovskej (materskej aj otcovskej) láske. A vďaka nej sa snažia svoje dieťa ochraňovať, poskytovať mu všetko, čo podľa nich potrebuje pre svoj spokojný život a snažia sa ho urobiť šťastným“.*¹

Ľudský jedinec prichádza na svet iba ako potenciálny človek. Človekom sa stáva pod vplyvom bezprostredného sociálneho prostredia – v procese socializácie. Výsledkom tohto procesu je získanie špecificky ľudských spôsobov psychického reagovania, vnímania, myslenia, cítenia a konania, čiže osvojenia si vlastností, ktoré mu umožňujú život v spoločnosti.²

Termín socializácie označuje formovanie a rast osobnosti pod vplyvom rozmanitých vonkajších podnetov, vrátane ľudských činností, ktoré súborne nazývame výchovou. Termín socializácia úzko súvisí s pojmom výchova a je vo vzťahu k nemu nadradenou kategóriou. Socializácia zahŕňa všetky vplyvy, ktoré ovplyvňujú vývoj jednotlivca, teda aj vplyvy nezámerné a neriadené, výchova je potom tým úsekom socializačného procesu, ktorý je intencionálny a riadený zo strany vychovávajúcich subjektov. Človek vytvára sociálny svet a tento svet spätne vytvára človeka. Jednotlivec sa síce rodí do sveta významu a noriem, ktorý vníma ako objektívny a voči sebe vonkajší, zároveň ho však svojim vlastným chovaním udržiava v chode a prípadne ho pretvára.³

Socializácia je veľmi zložitým procesom a jej výsledky sa obyčajne nedajú ľahko predpovedať. Socializácia je chápaná ako socializácia osobnosti v tom zmysle, že sa týka človeka v jeho celistvosti – t.j. jeho súhrnom jeho vlastností a smerovania jeho životnej cesty. Zásadným spôsobom ovplyvňuje

---

¹ <http://zaostri.sk>,

² VEREŠOVÁ, I. a kol. 2007. *Sociálna psychológia*. 2007. Nitra. ENIGMA. ISBN 978-80-89132-47-8. s. 39

³ ŠEĐOVÁ, Klára. 2007. *Děti a rodiče před televizí. Rodinná socializace dětského televizního diváctví.*. Brno. Paido – edice pedagogické literatury, 2007. ISBN 978-80-7315-149-2. s. 13-14

utváranie individuálnych rysov, psychiku, ale premietne sa to aj jeho telesnosti.

4

Socializácia je cesta, ktorou sa z dieťaťa stane akceptovateľný člen svojej spoločnosti – je to taký člen, ktorý sa dokáže primerane správať, pozná jazyk a zastáva prevládajúce názory a postoje. Ide o to „aby sa človek naučil žiť s druhými ľuďmi, naučiť sa komunikovať, tvoriť progresívne medziľudské vzťahy. Keďže človek nemá pevne vrozené spôsoby reakcií a správania, učí sa v priebehu svojho života správať tak, ako je to na uspokojovanie jeho potrieb nevyhnutné. Proces stávania sa človekom je pravdepodobne najpozoruhodnejším činom ľudskej komunikácie. Kľúčom k procesu socializácie je sociálne učenie.“⁵

Socializácia je procesom, v ktorom prijímame definíciu reality, tak ako nám ju ponúka naše okolie. Berger a Luckmann⁶ konštatujú, že v socializácii dochádza k internalizácii vonkajšieho sveta (tzn. ľudí, ktorí sú pre dieťa významní), jeho osvojení a uložení do individuálnej psychickej výbavy. V tomto procese zohráva zásadnú úlohu jazyk, ktorý tvorí prevodný mechanizmus medzi vnútorným a vonkajším svetom. Jazyk je zásobárňou pravidiel, ako ktorú situáciu definovať a ako si v nej počínať. Prostredníctvom slovnej zásoby materského jazyka, prostredníctvom porekadiel a básní, rozprávok, mýtov a veľkých symbolických systémov (náboženstvo, ideológia), je dieťa uvádzané do sveta významov svojej kultúry a je vybavované návodmi ako sa správne chovať.

Verešová⁷ chápe socializáciu ako proces, v ktorom sa človek vďaka aktívnemu styku so spoločenským prostredím vyvinul z nižších foriem človeka a vo svojom individuálnom vývine z biologického tvora na osobnosť. Každý živý tvor má potrebu urobiť to, čím sa za normálnych podmienok zabezpečuje jeho existencia. Pretože človek nemá pevne vrozené spôsoby reakcií

---

⁴ HELUS, Z. 2004. *Dítě v osobnostním pojetí*. 2004. Praha. Portál, ISBN 80-7178-888-0. s. 172-173

⁵ HAMAROVÁ, H.-HOLKOVIČ, E. 1986. *Výchova v rodině*. 1986. Bratislava. Smena.

⁶ BERGER, P.L., LUCKMAN, T. 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno. CDK, a.s., 1999. ISBN 80-855859-46-1.

⁷ VEREŠOVÁ, I. a kol. 2007. *Sociálna psychológia*. 2007. Nitra. ENIGMA. ISBN 978-80-89132-47-8. s. 39

a správania, učí sa v priebehu svojej existencie správať tak, ako je to na uspokojovanie jeho potrieb nevyhnutné.

Primárna socializácia začína bezprostredne po narodení dieťaťa. Jedinec sa rodí do sveta, v ktorom sa stretáva s významnými druhými, na ktorých je závislý. Ich definícia situácie je mu predkladaná ako realita, s ktorou sa plne stotožňuje, lebo iné definície reality pre neho nie sú dostupné. To všetko sa odohráva v silne emocionálnom prostredí, ktoré facilituje proces učenia. Dieťa sa od dospelých učí, pretože ich má rado a chce im vyhovieť.

Sekundárna socializácia nadväzuje na výsledky socializácie primárnej. Nie je už tak univerzálna, jej podstatou je nadobúdanie vedenia nutného pre výkon určitých rolí, vyplývajúcich z deľby práce. Je možné ju uskutočňovať bez emocionálnej identifikácie, preto sú výsledky sekundárnej socializácie omnoho krehkejšie ako výsledky primárnej socializácie.⁸

1.1. Prostredie socializácie

Rodinné prostredie je základným formujúcim činiteľom. Starostlivosť rodičov o dieťa, prejavy lásky k nemu sú nevyhnutnou podmienkou jeho zdravého vývinu. Gáborová⁹ uvádza, že atmosféra rodinného prostredia je daná vzájomnými vzťahmi medzi rodičmi a ostatnými členmi rodiny. Dieťa sa formuje podľa rodinných vzťahov, podľa rodinného prostredia, v ktorom vyrastá.

Prostredie, do ktorého človek prichádza po narodení, predstavuje komplex životných podmienok, ktoré na každého jednotlivca kladú špecifické požiadavky na adaptáciu. Tento komplex predstavuje kultúra ako nosič bio-psycho-sociálnych podmienok, ako súhrn všetkých spoločensky užitočných výsledkov ľudskej práce, súhrn materiálnych aj nemateriálnych spoločensky uznávaných hodnôt. Prostredie socializácie predstavuje všetko, čo má prírodný,

---

⁸ ŠEĐOVÁ, Klára. 2007. *Děti a rodiče před televizí. Rodinná socializace dětského televizního diváctví.*. Brno. Paido – edice pedagogické literatury, 2007. ISBN 978-80-7315-149-2. s. 20

⁹ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 78

ale aj sociálny rámec prostredia, predstavuje prostredie vybudované alebo pretvorené človekom, čím sa stáva predmetom sociológie.¹⁰

Z hľadiska vývoja osobnosti je významný vplyv sociálneho prostredia. Pod pojmom sociálne prostredie zahrňujeme ľudské vzťahy, rôzne výchovné a kultúrne inštitúcie a zariadenia, masovokomunikačné prostriedky, ktoré na človeka majú vplyv, hoci svojou účinnosťou sú špecifické a odlišné. Človek je spoločenská bytosť a nemôže sa stať človekom bez styku s ľuďmi, ľudských vzťahov a existovať bez komunikácií. Spoločnosť vplýva na človeka nielen živelné, prostredníctvom náhodných podnetov, ale aj cieľavedome a systematicky, výchovou.

Sociálne učenie predstavuje súbor metód, techník a prostriedkov, pomocou ktorých sa žiak, mladý človek stáva súčasťou society. Základnými metódami sociálneho učenia sú:

- *napodobňovanie* (imitácia) – modelovanie,
- *stotožňovanie* (identifikácia) – je taká výrazná forma preberania vzorcov správania, že dochádza k vedomej alebo nevedomej identifikácii s inou osobou,
- *preberanie úloh* znamená racionálne osvojenie si určitých tvrdení, zásad, spôsobov riešenia úloh od iných ľudí,
- metódou aj prostriedkom socializácie je *učenie sa pomocou trestov a odmien*, súhlasu resp. nesúhlasu so sociálnym správaním.¹¹

Socializačný proces obsahuje tri vývinové aspekty:

- vývin sociálnej reaktivity – diferenciacia sociálnych a emočných vzťahov k ľuďom bližšieho, ako aj vzdialenejšieho sociálneho okolia,
- vývin sociálnych kontrol a hodnotovej orientácie – vytváranie a osvojovanie si noriem správania na základe príkazov, zákazov dospelých, ktoré individuálne správanie usmerňujú do hraníc stanovených spoločnosťou,

---

¹⁰ VEREŠOVÁ, I. a kol. 2007. *Sociálna psychológia*. 2007. Nitra. ENIGMA. ISBN 978-80-89132-47-8. s. 48

¹¹ VEREŠOVÁ, I. a kol. 2007. *Sociálna psychológia*. 2007. Nitra. ENIGMA. ISBN 978-80-89132-47-8. s. 231

- vývin sociálnych rolí – nadobudnutie takých vzorcov správania a postojov, ktoré sú od jednotlivca očakávané ostatnými členmi spoločnosti vzhľadom na jeho vek, pohlavie, spoločenské postavenie a pod.¹²

1.2. Socializačné mechanizmy

Socializačný proces sleduje vo všeobecnej rovine tri základné ciele: *dosiahnuť to, aby jednotlivec ovládal svoje impulzy* – zaisťuje minimalizáciu interpersonálnych konfliktov, *pripraviť sa na výkon rolí* – zaisťuje deľbu práce, *uviesť jednotlivca do systému významov danej kultúry* – zaisťuje integritu spoločnosti a jej kultúrnu reprodukciu.

Kladné a záporné spevňovanie

Predstavuje kladné spevňovanie prostredníctvom odmiern a záporné spevňovanie pomocou trestov. Pokiaľ je určité chovanie odmeňované, jeho frekvencia narastá, pokiaľ je naopak trestané, jeho frekvencia klesá. Prostredníctvom kladného a záporného spevňovania je však realizovaná tiež rolová socializácia. Napríklad socializácia do genderových rolí sa realizuje aj prostredníctvom diferencovanej distribúcie pochvál a trestov.

Verbálne vedenie

Ide o verbálne inštrukcie jednak v zmysle zadania, jednak v zmysle komentára k jeho chovania. Často sa kombinuje so spevňovaním.

Observačné učenie

Väčšina toho, čo sa deti naučia od dospelých, získaná prostredníctvom pozorovania a imitácie. Človek najskôr pozoruje nejaké konanie, neskôr sa dostane do situácie, v ktorej je odpozorované konanie možno použiť.

---

¹² ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3. s. 45

Identifikácia

Identifikácia znamená stotožnenie sa s niekým na základe emocionálnej väzby. Identifikujúca sa osoba nevykonáva jednoduchú imitáciu typickú pre observačné učenie, ale usiluje o to, chovať sa tak, ako by sa choval objekt identifikácie, keby bol na jej mieste.

Hra

Prostredníctvom účasti v herných aktivitách sa deti učia zaujímať rôzne pozície a brať na seba úlohy, ktoré sú s danými pozíciami spojené – hra funguje ako spoločenský „trenažér“. Dieťa sa prostredníctvom hry učí pozerat' samo na seba očami druhých, čo je predpokladom vzniku subjektívneho reflexívneho ja.

Osvojovanie symbolických útvarov

Je dôležitým mechanizmom socializácie, ktorého prostredníctvom je človek uvádzaný do systému významov danej kultúry. Najdôležitejšími symbolickými útvarmi sú rôzne formy rozprávania. Sociálne relevantné rozprávanie odkazuje k najdôležitejším spoločenským hodnotám, ktoré si dieťa cez prezentáciu týchto útvarov osvojuje. Okrem toho, že symbolické útvary socializujú dieťa do sveta významov, pripravujú ju tiež na výkon rolí.

Participácia na činnosti

Socializačný efekt má tiež účasť na spoločnej činnosti. Participácia na činnosti sa v praxi prekrýva s observačným učením, ale aj tak ide o dva rôzne mechanizmy. Ide totiž o priame zapojenie do činnosti, ktorej usporiadanie má určitú štruktúru a každý účastník sa tejto štruktúre nutne podriaďuje. Tým sú obmedzované možné varianty jeho chovania a je tak socializovaný činnosťou samotnou.¹³

---

¹³ ŠEĎOVÁ, Klára. 2007. *Děti a rodiče před televizí. Rodinná socializace dětského televizního diváctví.*. Brno. Paido – edice pedagogické literatury, 2007. ISBN 978-80-7315-149-2. s. 15-19

2. RODINA

„Rodina je dnes vnímaná súčasne v usporiadaní sveta ju obklopujúceho ako inštitúciu racionálnu, pragmatickú, funkčne vertikálne hierarchizovaná a kultúrne obmedzujúca a súčasne ako zvláštny súkromný svet autenticity, spontaneity, prirodzenej rovnosti a emocionality.“

(Možný, 1990)¹⁴

„Rodina založená manželstvom je základným článkom našej spoločnosti, ktorá všestranne chráni rodinné vzťahy.“

(Zákon č. 36/2005 Z.z., čl.II)

Rodina je primárnym kontextom ľudskej skúsenosti od kolisky až po hrob. Napriek tomu sa psychológia dlho zaujímala o ľudského jedinca bez väčšieho záujmu o prostredie, v ktorom jedinec vyrastá a žije. Ilustráciou postupných zmien pohľadu na rodinu môže byť posun výskumných dôrazov vo vývojovej psychológii: až do sedemdesiatych rokov 20. storočia bolo rodinu poukazované vývojovými psychológmi len periférne. Bola na okraji záujmu a výskum sa zameriaval prevažne na vývoj psychických procesov dieťaťa. Dôraz na rodinu ako kontext vývoja sa začal vynárať v prelomových sedemdesiatych rokoch. Tradičné implicitné predstavy o rodine, ktoré mala väčšina terapeutov a teoretikov, podľahli časom radikálnym zmenám.¹⁵

Rodina – pojem, ktorý má mnoho definícií, významov a funkcií. Slovo, ktoré pre každého z nás znamená niečo iné, no v podstate je vždy spojené s určitou atmosférou lásky, šťastia a vzájomného porozumenia. Rodinu možno definovať z hľadiska právneho, psychologického, pedagogického, sociologického i filozofického. Definovať rodinu tak, aby boli v nej zahrnuté všetky aspekty všetkých spomínaných disciplín je nemožné.¹⁶

---

¹⁴ MOŽNÝ, I.. 2006. Moderní rodina. Mýty a skutečnost. Brno. Blok s.r.o., 2006.

¹⁵ SOBOTKOVÁ, Irena. 2007. *Psychologie rodiny*. Praha. Portál s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-250-8, s. 11-12

¹⁶ KASANOVA, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9, s. 47

Malé skupiny sú hlavným terénom socializácie, cez ne prenikajú vplyvy širších okruhov centier a kultúrneho prostredia a tým odovzdávajú jednotlivcovi hodnoty, normy a vzory správania. Rodina je malá prirodzená spoločenská skupina, v ktorej hrajú hlavnú úlohu rola matky a otca, je to celok – relatívne trvalý, podliehajúci dynamickým premenám súvisiacich hlavne s priebehom života jednotlivcov, ktorí ju tvoria, opiera sa o vžitú tradíciu a vytvára si svoje tradície. Rodina je azda jediná spoločenská skupina, ktorá má vlastnosti skupiny formálnej aj neformálnej súčasne. Plní úlohy voči svojim členom i spoločnosti. Má svoju štruktúru, určenú systémom spoločenských rolí: muža a ženy, otca a matky, syna a dcéry a z toho vyplývajúce usporiadanie vzťahov medzi jednotlivými členmi. Zároveň má však vlastnosti neformálnej skupiny a opiera sa o vzory správania vychádzajúce z obyčajov a tradícií.

Gáborová¹⁷ charakterizuje rodinu ako sociálny útvar, ktorý je dôležitým spojovacím článkom medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Predstavuje zvláštnu formu začlenenia človeka do spoločenskej štruktúry a súčasne ju vytvára.

Inú charakteristiku rodiny uvádza Dunovský¹⁸, ktorá rodinu poníma ako malú primárnu spoločenskú skupinu, založenú na zväzku muža a ženy, na pokrvnom vzťahu rodičov a detí alebo vzťahu jej substituujúcim, na spoločnej domácnosti, ktorej členovia plní spoločensky určenej a uznannej role vyplývajúcej na spolužití a na súhrne funkcií, ktoré podmieňujú existenciu tohto spoločenstva a dávajú mu vlastný význam vo vzťahu k jednotlivcom aj celej spoločnosti. Rodina je špecifickým typom malej sociálnej skupiny, ktorá je charakteristická tým, že plní určité funkcie – vo vzťahu k svojim členom aj širšiemu sociálnemu okoliu.

Orientácia na interpersonálne procesy je podstatným znakom modernej rodiny a vytvárania vzťahu medzi deťmi a dospelými, ktorého je základom socializácia. Pri uvažovaní o rodine s nedospelými deťmi je potrebné brať do úvahy v prvej rade jej socializačnú funkciu.

---

¹⁷ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 76

¹⁸ DUNOVSKÝ, J. 1999. *Sociální pediatrie*. Praha. Grada, a.s., 1999. ISBN 80-7169-254-9. s. 91

2.1. Rodinné prostredie

Rodinné prostredie má pravdepodobne najsilnejší vplyv na správanie dieťaťa. Výchovné postupy, atmosféra v rodine, vzájomné vzťahy medzi rodičmi, rodičmi a dieťaťom, stupeň a spôsob uspokojovania potrieb dieťaťa, morálne hodnoty, sociálne väzby rodiny, to všetko ovplyvňuje správanie dieťaťa.¹⁹

Výchovným prostredím rodiny rozumieme demografické, psychologické, kultúrne a ekonomické podmienky, životný štýl, hodnotovú orientáciu a modely výchovy v rodine. Ide o nezámerné výchovné prostredie, ktoré vzniká bez cieľavedomého pôsobenia. V užšom zmysle ide o podnetnosť uvedených podmienok v interakcii s výchovným procesom, cieľmi rodinnej výchovy a štýlmi výchovy.²⁰

Kovačič uvádza, že funkčná rodina, kreovaná, stabilizovaná a rozvíjajúca sa podľa noriem a mechanizmov pevnej komunity ako účelovej, udržiavanej má najlepšie predpoklady byť vhodným prostredím pre formovanie zdravej osobnosti a byť prevenciou deviantnosti v spoločnosti.²¹

Schopnosť rodiny vychovávať deti a vyrovnávať sa s ťažkosťami je závislá od toho, ako je rodina napojená na svoje sociálne okolie. Toto spojenie sa nazýva sociálna sieť rodiny. Sociálna sieť rodiny je koalícia rodín, ktoré sú od seba závislé, do nich sa niekedy počítajú ešte iní nepríbuzní ľudia (priatelia, známi, prípadne i profesionáli pracujúci v inštitúciách, ktoré s rodinou prichádzajú do styku.) Základným poslaním súčasnej rodiny je zabezpečenie vhodného prostredia a optimálnych podmienok pre uspokojovanie potrieb členov rodiny.²²

---

¹⁹ LACA, S. (2011). *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti. Pro human* [online], [cit. 20.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://prohuman.cz/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>>.

²⁰ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. S. 76

²¹ KOVAČIČ, V. 2002. *Model funkčnej rodiny a formovania osobnosti*. 2002. Vrútky. ProKonzult, ISBN 80-88754-09-7. s. 50

²² LACA, S. (2011). *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti. Pro human* [online], [cit. 20.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://prohuman.cz/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>>.

Pre rodinnú výchovu je vážnym ohrozením nezámerné výchovné pôsobenie, a to najmä vplyv televízie, počítačov, filmov, DVD. Prejavy násilia, ktoré ponúka televízia a film, filmy s tematikou nezdravých medziľudských vzťahov, predčasného sexu medzi mladými ľuďmi, deštruujú dobré snahy rodičov v rodinnej výchove. Rodičia by mali s deťmi otvorene hovoriť o dôsledkoch, ktoré toto nezámerné pôsobenie prináša.²³

2.2. Funkcia rodiny

Pod funkciou rozumieme charakteristické činnosti rodiny ako prirodzenej súčasti sociálneho prostredia, ktoré sú v istom vzťahu k sociálnemu organizmu ako celku. Každá z funkcií rodiny uspokojuje určitú potrebu alebo skupinu potrieb jej členov alebo celej spoločnosti.²⁴

Funkciu rodiny je možné chápať z dvoch zorných uhlov a to z hľadiska úloh, ktoré plní voči spoločnosti a z hľadiska úloh voči svojim členom. Uspokojuje aj celospoločenské potreby.

Rodina plní tieto funkcie:²⁵

- *reprodukčnú* – dáva nových členov nielen vlastnej skupine, ale aj celej spoločnosti,
- *produkčnú* – dáva spoločnosti pracovníkov a rozmnožuje jej tvorivé a produktívne sily,
- *biologickej ochrany* – poskytuje každodenné služby (strava, udržiavanie čistoty bytu, odevu), stará sa o toho člena rodiny, ktorý sa nemôže sám o seba postarať,
- *socializačnú* – prejavuje sa nielen vo vzťahu k deťom, ktoré vďaka tomu, že vyrastajú v rodine stávajú sa členmi spoločnosti, ale aj vo vzťahu

---

²³ BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3. s. 95

²⁴ GOGOLOVÁ, A, KROČKOVÁ, Š., KURINCOVÁ, V. 1995. *Sociológia výchovy*. 1995. Nitra. Vysoká škola pedagogická. s. 100

²⁵ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 76

k manželom, keďže proces ich adaptácie na manželstvo je procesom socializačným,

- *psychohygienickú* – ktorá dáva členom pocit stabilizácie, bezpečnosti, citovej rovnováhy, možnosť citovej výmeny, ako aj podmienky na rozvoj osobnosti. Plnením tejto funkcie rodina upevňuje psychické zdravie spoločnosti.

Košta²⁶ uvádza ďalšiu funkciu a to funkciu *prenosu sociálneho statusu*, ktorá pokladá rodinu za dôležitý mechanizmus umiestňovania nových členov spoločnosti do jej sociálnej štruktúry.

Havlík²⁷ podtrhuje, že rodina je nielen skupinou (formou vzťahov členov a ich organizácie), ale aj inštitúciou (záväzným systémom usporiadania a pravidiel spolužitia). Zaistuje kontinuitné a diskontinuitné spoločenské procesy, zabezpečuje pre jedinca i spoločnosť najzákladnejšie funkcie sprostredkuje ich medzi jednotlivcami a spoločnosťou ako celkom. Pre jedinca by mala byť rodina ako primárna skupina predovšetkým emocionálnym zázemím, pilierom bezpečia a istoty, stimulácie, podnetov a uznania, miestom elementárnych skúseností a základňou pre vstup do spoločnosti.

Rodina predstavuje určitý systém, ktorý neustále hľadá a nachádza svoje miesto v spoločnosti. Funguje v plnom rozsahu a má svoje opodstatnenie len vtedy, keď uspokojuje potreby a požiadavky každého svojho člena, ktoré sú na ňu a zároveň spoločnosťou kladené. Aby vyhovela všetkým týmto náročným požiadavkám, musí plniť tie základné funkcie, ktoré zabezpečujú život človeka v spoločnosti vo všetkých etapách jeho existencie.²⁸

---

²⁶ KOŠTA, J. 1997. *Sociológia*. 1997. Bratislava. Vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 80-225-0950-7. s. 35

²⁷ HAVLÍK, R., KOŠTA, J. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha. Portál s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-635-7. s.67

²⁸ LACA, S. (2011). *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti*. Pro human [online], [cit. 20.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://prohuman.cz/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>>.

2.3. Typy rodín

Rodiny sa dajú členiť z niekoľkých zorných uhlov. Analogickú klasifikáciu nachádzame u Bakošovej²⁹, ktorá rozlišuje rodiny na úplné a neúplné. Úplná rodina je rodina, v ktorej žijú obaja rodičia a najmenej jedno dieťa. Podľa spôsobu spolužitia jej členov sa delí na harmonickú, konsolidovanú, disharmonickú a doplnenú rodinu. Neúplnou rodinou je spoločenstvo jedného rodiča s dieťaťom alebo deťmi, ktorý plní funkciu oboch rodičov. Neúplná rodina vzniká úmrtím jedného z rodičov, rozvodom manželstva, odchodom manželského partnera – opustenie rodiny, rozhodnutím ženy byť slobodnou matkou s dieťaťom.

Havlík uvádza, že sa najskôr rodíme a vyrastáme v rodine **orientačnej** (východzej), v ktorej sme objektom výchovy a s ktorou väčšina z nás po celý život zostáva v kontakte. Neskôr zakladáme rodinu **reprodukčnú**, v ktorej sami preberáme rodičovské role. Najvýraznejšie nás ovplyvňuje tzv. **nukleárna** rodina (dvojgeneračné jadro – rodičia a deti). Tento termín vyjadruje rozpad spoločného spolužitia viacerých generácií pod jednou strechou, kedy mladí odchádzajú od rodičov a zakladajú vlastnú domácnosť. Významnú funkciu si zachováva v menších obciach a v kritických životných situáciách rodina **širšia**, ktorá zahŕňa prarodičov, súrodencov a ďalších príbuzných.³⁰

Existuje ešte viacero rôznych typológií rodín, väčšinou sú rozlišované podľa štrukturálnych a strategických vzorcov:³¹

Uzavretý rodinný systém – je typický pevnými štruktúrami (rigidný priestor, pravidelný čas a stála energia) ako vzťahné body pre usporiadanie a zmenu.

Otvorený rodinný systém – usporiadanie a zmena vyplývajú z interakcie relatívne pevných, ale vyvíjajúcich sa rodinných štruktúr (pohyblivý priestor, premenlivý čas a pružná energia).

---

²⁹ BAKOŠOVÁ, Z.. *Sociálna pedagogika*. 1994. Bratislava. FF UK, ISBN 80-223-0817-X. s. 27-28

³⁰ HAVLÍK, R., KOŤA, J. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha. Portál s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-635-7. s.67

³¹ SOBOTKOVÁ, Irena. 2007. *Psychologie rodiny*. Praha. Portál s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-250-8, s. 52-53

Náhodný rodinný systém – všetky štruktúry sú nestabilné (rozptýlený priestor, nepravidelný čas a fluktujúca energia).

2.4. Vplyv rodiny

Všetci autori zaoberajúci sa otázkami vplyvu rodiny na rozvoj osobnosti dieťaťa sa zhodujú v tom, že formatívne pôsobenie rodiny na dieťa je najintenzívnejšie a to hneď od počiatku začlenenia dieťaťa do rodiny. Toto pôsobenie je spôsobené úplnou biologickou, psychickou i sociálnou závislosťou dieťaťa na prostredí, do ktorého sa narodilo. Atmosféra rodinného prostredia je daná vzájomnými vzťahmi medzi rodičmi a ostatnými členmi rodiny. Dieťa sa formuje podľa rodinných vzťahov. Okrem vplyvu rodičov a súrodencov nemalú úlohu v rodinnom prostredí zohrávajú aj starí rodičia, príbuzní a známi. Pôsobivosť týchto vplyvov je zvýraznená najmä citovou väzbou dieťaťa k blízkym osobám. Rodinné prostredie je základným formujúcim činiteľom. Starostlivosť rodičov o dieťa, prejavy lásky k nemu, sú nevyhnutnou podmienkou jeho zdravého vývinu.³²

Kaňkovská vyjadruje vo svojej práci potvrdenie hypotézy, že spoločne trávený čas rodičov a detí podporuje nielen osobnostný rast jednotlivých členov rodiny, ale posilňuje aj rodinnú súdržnosť a komunikáciu a do určitej miery je aj odrazom funkčnosti rodiny.³³

Psychologický význam vplyvu rodinného pôsobenia pripisujeme skutočnosti, že každá rodina ovplyvňuje svojich členov, predovšetkým však deti, tým, aká je – kvalitou osobnosti matky i otca, ich vzájomnými vzťahmi a spoločným súžitím, každodennou činnosťou, hodnotovými orientáciami, systémom práv a povinností, životnými postojmi i názormi, svojou kultúrnou a ekonomickou úrovňou, ale aj vlastnou spoločenskou i pracovnou

---

³² GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 77

³³ KAŇKOVSKÁ, P. (2007). Vliv rodinného prostředí na utváření prosociální orientace dítěte staršího školního věku. E-psychologie [online]. 1(1), [cit. 20.2.2012]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/kankovska.pdf>>. s. 77

angažovanosťou a úspešnosťou. Poskytovať dieťaťu dostatok vhodných vzorov správania, s ktorými by sa dieťa identifikovalo.³⁴

V každom historickom období je potrebné v rodine vychovávať deti k hodnotám lásky, slušnosti, úcty, tolerancie, priateľstva, solidarity, dobra. Výchova v rodine má rozvíjať.³⁵

- vzťah k sebe samému – rodinná výchova má pestovať u dieťaťa slobodu a zodpovednosť, slobodu v rozhodovaní, zodpovednosť za svoje činy.
- vzťah k spoločnosti, k ľuďom, k rodine – vychovávať občiansku participáciu, dobré vzťahy k iným, schopnosť kooperovať, vedieť sa prispôbiť, rozhodovať a viesť ľudí.
- vzťah k prírode – pozitívny príklad rodičov založený na poznávaní prírody, odhaľovaní jej perspektív majú viesť deti k pozitívnemu vzťahu k nej.

Rodina svojim štýlom života, usporiadaním vzťahov v mikroprostredí vytvára obojstranné výchovné pôsobenie. U dieťaťa utvára základ jeho osobnostných vlastností, u dospelého tieto vlastnosti dotvára. Narodením dieťaťa dochádza k zmenám v zložení rodiny, vznikajú nové interakcie s dieťaťom i medzi dospelými. Rodina si utvára istý štýl, spôsob vzájomného pôsobenia i pôsobenia na dieťa.

Rozlišujeme rôzne **spôsoby výchovy**:³⁶

- demokratický – je založený na vzájomnom rešpektovaní, kde rodičia berú do úvahy prejavy, potreby i nápady svojich detí a vedú ich k tomu, aby aj ony rozumeli im – rodičom a jednali podľa toho.
- autoritatívny – nedáva dieťaťu priestor pre vlastnú aktivitu a tvorivosť, dieťa je neustále usmerňované, napomínané, a jeho prípadné prečiny sú výrazne odsudzované. Rodičia často rozhodujú o činnostiach a rozhodovanie uplatňujú buď obaja rodičia alebo iba jeden z nich.

---

³⁴ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 79-82

³⁵ BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3. s. 94-95

³⁶ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 79-82

- liberálny – rodičia prejavujú minimum výchovných požiadaviek, ich pôsobenie na dieťa je veľmi rozkolísané, nie vždy v každej výchovnej situácii rovnaké. Dieťa nemá vytvorený pevný model napodobovania a identifikácie s rodičmi. Samo vo svojom správaní je neisté a nevypočítateľné.
- perfekcionistický – je to záporne pôsobiaci vplyv rodinnej výchovy. Požiadavky týchto rodičov na svoje deti sú príliš vysoké, deťmi často nerealizovateľné. Očakávanie týchto rodičov je pre deti nesplniteľné. Najčastejšie to bývajú rodičia príliš ambiciózni, alebo tí, ktorí cez svoje dieťa chcú kompenzovať svoje životné neúspechy, či nedostatky. Deti z týchto rodín sa javia ako permanentne neúspešné.
- rozdielny – je to ďalší nevhodný typ výchovy. Chápeme ňou odlišný postoj rodičov k otázkam výchovy, v dôsledku čoho vznikajú aj výrazné diferencie vo výchove dieťaťa. Na rozdielne zaobchádzanie rodičov reaguje dieťa protichodnosťou vzťahov k rodičom a učiteľom. Na rozdielnú výchovu narazíme aj vtedy, keď rodičia dlhší čas prilipnú k určitému extrémnemu výchovnému princípu a potom odrazu prejdú na iný princíp, čím dieťa stráca akúkoľvek orientáciu.
- zanedbávajúci – prvým stupňom je výchova bez lásky, druhým stupňom je odmietavá výchova. Z takejto formy výchovy vyvierajú negatívne charakterové črty.

3. SOCIALIZÁCIA V PROSTREDÍ RODINY

V teórii socializácie panuje úplná zhoda o tom, že najdôležitejším socializačným činiteľom, agentom primárnej socializácie, na ktorej sa stavia všetko ostatné, je rodina dieťaťa. Za základ socializácie je považovaný vzťah medzi rodičom a dieťaťom. Tradične sa v tomto kontexte uvažuje predovšetkým o materstve. Tento dôraz na význam ranných interakcií medzi dieťaťom a matkou sa traduje od Freuda, ktorý tvrdil, že vzťah medzi matkou a dieťaťom je základom pre všetky ďalšie sociálne vzťahy a jeho narušenie vedie k závažným dôsledkom vo vývoji jedinca.³⁷

Havlík³⁸ zdôrazňuje, že rodina ako spoločensky schválená forma spolužitia ľudí je právom predmetom silnej sociálnej kontroly. Akokoľvek sa uvažuje o socializácii uvažuje najčastejšie v súvislosti s deťmi, je potrebné zdôrazniť, že ide o celoživotný proces, v ktorom sa štandardy, schopnosti, motívy, postoje a chovanie jednotlivca premieňajú tak, aby vyhovovali požiadavkám kladeným na jeho súčasnú a budúcu spoločenskú rolu. V tomto zmysle je možné uvažovať napríklad o rodičovskej socializácii, teda o socializácii do rodičovskej role, ktorá zahŕňa prechod k rodičovstvu.

Potočárová³⁹ poukazuje na základné princípy, ktoré by mala rodina vo výchovnom vzťahu ponúkať. Základom výchovy je sociálne učenie, schopnosť pozorovať, napodobňovať, identifikovať sa so svojim vzorom, cvik a posilňovanie. Rozhodujúco do tohto procesu okrem iného vstupujú tri základné fázy vstievania, ktoré neskôr ovplyvňujú vzťah človeka ku všetkým životným hodnotám:

1. obdobie vstievania v rannom detstve, v ktorom je rozhodujúci vzťah dieťa – matka,

---

³⁷ ŠEĐOVÁ, Klára. 2007. *Děti a rodiče před televizí. Rodinná socializace dětského televizního diváctví.* Brno. Paido – edice pedagogické literatury, 2007. ISBN 978-80-7315-149-2. s.20-21

³⁸ HAVLÍK, R., KOŤA, J. 2002. *Sociologie výchovy a školy.* Praha. Portál s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-635-7. s.68

³⁹ POTOČAROVÁ, M. *Čo ovplyvňuje úspešnú výchovu v rodine.* Rodina a škola. Praha, Portál. 1999. č. 3. Ročník 47. ISBN 0231-6463

2. nasledujúce – sekundárne obdobie, v ktorom pôsobí vzor vzájomného vzťahu rodičov,
3. vštepovanie celkového obrazu o svete prostredníctvom výchovného štýlu rodičov.

Šatánek⁴⁰ uvádza výsledky čiastkových výskumných úloh z riešenia vedeckovýskumného projektu VEGA 1/0244/03 „Rodinné prostredie ako faktor socializácie a personalizácie osobnosti dieťaťa,“ ktorý riešia pracovníci Katedry pedagogiky a psychológie FHV UMB v Banskej Bystrici ukázali určité nedostatky v kvalite výchovného pôsobenia rodičov, prejavujúce sa predovšetkým v nerešpektovaní základných potrieb a práv dieťaťa. Z výskumných zistení vyplynulo, že základnými podmienkami úspešnej socializácie dieťaťa v rodine sú:

- Primerané emocionálne podnetné prostredie zodpovedajúce individuálnym potrebám dieťaťa.
- Kvalitná interakcia a komunikácia v rodine (rodičia ako vhodný model).
- Primerané prejavovanie lásky a uznania vo vzťahu k dieťaťu.
- Rešpektovanie dieťaťa ako samostatnej bytosti.

Socializácia v rodine má svoje **špecifiká**, ktoré ju odlišujú od socializácie na úrovni iných činiteľov. Najdôležitejšími z nich sú primárnosť, afektívnosť a premenlivá intencionalita:

Primárnosť rodinnej socializácie

Rodina je socializačným činiteľom, ktorý má v počiatkových rokoch života človeka naprosto výhradný vplyv. Neskôr síce exkluzivita rodinného pôsobenia ustupuje do pozadia, naďalej však pretrváva jej význam. Rodina predstavuje pre malé dieťa svet, zahŕňa všetku jeho doterajšiu skúsenosť. Rodičia nie sú zodpovední len za výchovu detí v rodinnom prostredí, ale za ich výchovu ako takú. Z tohto vedomia pramení fakt, že sa rodičia snažia kontrolovať tiež vplyv iných socializačných činiteľov ako je rodina.

---

⁴⁰ ŠATÁNEK, Juraj. 2004. *Rodinné prostredie ako faktor socializácie a personalizácie osobnosti dieťaťa*. Zvolen. Bratia Sabovci s.r.o., 2004. ISBN 80-8083-015-0. S. 100

Afektívnosť rodinnej socializácie

City v rodine nie sú jednostranne smerované od detí k rodičom. V súčasnosti prevláda predpoklad, že rodičia sú zodpovední za charakter a chovanie svojich detí. Existuje samozrejme citovo nabitý vzťah aj medzi manželským párom, a medzi súrodencami. Rodina je teda miestom, v ktorom sa stretávajú obvykle veľmi silné emócie. Táto dimenzia vytvára z rodiny špecifický socializačný priestor.

Premenlivá intencionalita rodinnej socializácie

Socializácia v rodine v sebe zahŕňa vysoký podiel neintencionálneho (nereflexívneho) pôsobenia. Práve vysokou mierou nereflexivity rodina líši od ostatných výchovných inštitúcií. Vzhľadom ku kombinácii intencionalnosti a neintencionalnosti diania v rodine sa javí byť užitočnejšie hovoriť skôr o socializácii v rodine, ako o rodinnej výchove. Termín rodinná socializácia zahŕňa priamu ako aj nepriamu výchovu.⁴¹

3.1. Socializácia v rodine v jednotlivých vývinových fázach

Prenatálne obdobie

Pre toto obdobie života je charakteristické, že sa tu vytvárajú všetky nevyhnutné predpoklady pre následnú samostatnú existenciu plodu. Plod je aktívny, nielenže reaguje na zmenu polohy matky tak, že vyhľadáva pre seba najvýhodnejšiu polohu, ale niekedy je aj iniciátor jej pohybov, v tejto fáze vývinu už jednotlivec získava určitú schopnosť sociálnej interakcie s matkou, je schopný najjednoduchších foriem učenia a je aj schopný vykonávať určité

---

⁴¹ ŠEĎOVÁ, Klára. 2007. *Děti a rodiče před televizí. Rodinná socializace dětského televizního diváctví.*. Brno. Paido – edice pedagogické literatury, 2007. ISBN 978-80-7315-149-2. s.20-21

špecifické prejavy, medzi plodom a matkou existuje vzájomná komunikácia v rodine fyziologickej, zmyslovej a emocionálnej.⁴²

Obdobie novorodenca (od narodenia do konca 1.mesiaca)

Túto fázu môžeme charakterizovať ako fázu adaptácie dieťaťa na nové podmienky prostredia (nový spôsob dýchania, prijímania potreby, vylučovania). Reakcie novorodenca na rôzne druhy podnetov majú skôr celkový, nešpecifický charakter. Z emocionálneho hľadiska je pre dieťa najdôležitejší dotykový kontakt. Schopnosť učenia u novorodenca je evidentná. Učenie v tejto fáze je aktivované predovšetkým sociálnou interakciou. Pre primeraný vývin je preto nevyhnutný častý kontakt s matkou a dostatok kvalitných podnetov. Ani novorodenec nie je len pasívnym prijímateľom podnetov z okolia. Spoluurčuje aké skúsenosti získa a aj on pôsobí na rodičov. Od samotného počiatku ide o vzájomnú interakciu.⁴³

Obdobie dojčat'a (od konca 1.mesiaca do 1.roka)

Mnohí autori nazývajú toto obdobie receptívnou fázou v zmysle otvorenosti dieťaťa k okolitému svetu a jeho podnetom. Receptivita dieťaťa je vo väzbe tak na primárne biologické potreby, ako aj na základné psychické potreby. Dôležitou vývinovou úlohou tohto obdobia je vybudovanie si dôvery k svetu najprv prostredníctvom dospelých, najmä matky. Proces socializácie je v úplnej závislosti na interakcii dieťaťa a matky. Od šiesteho mesiaca života dieťa začína odlišovať matku od iných osôb. Matka je jedným z prvých objektov, ktorý dieťa chápe ako trvalý. Postupne si uvedomuje samostatnosť

---

⁴² ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3. s. 34-35

⁴³ ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3. s. 36-39

jej existencie a cez toto uvedenie musí prijať tú skutočnosť, že aj ono je samostatnou bytosťou.⁴⁴

Obdobie batolaťa (od konca 1.roka do 3.roka)

Toto obdobie života dieťaťa môžeme charakterizovať jeho širokým prienikom do okolitej reality, už nie dominantne cez dospelú osobu, ale vlastnou aktivitou. Dieťa sa učí kontrolovať prostredie tak, aby sa časom stalo jeho prirodzenou súčasťou. Samostatnosť dieťaťa na konci obdobia má aj veľký psychologický význam. Prispieva k budovaniu autonómnosti dieťaťa. Už nie je odkázané na iné osoby, ak chce mať dostatok podnetov. V sociálnej oblasti je dieťa ešte značne závislé od matky alebo inej dospeléj osoby.⁴⁵

Ondrejko⁴⁶ nazýva etapu do 2. rokov života fázou sociabilizácie a začínajúcej individualizácie, ktorá vytvára základy pre samotný proces socializácie a usporiadovania človeka pre vlastný priebeh začleňovania do spoločnosti.

Predškolské obdobie (od 3 do 6 rokov)

Predškolská socializácia má v dieťati kultivovať vnímavosť pre potreby, názory a zvláštnosti druhého človeka, v dieťati sa má pestovať zmysel pre vzájomné rešpektovanie, cítenie a pod.⁴⁷

V predškolskom veku zostáva rodina najvýznamnejším činiteľom socializácie dieťaťa. Formujúca sa detská identita má svoj zdroj predovšetkým v postojoch, správaní sa rodičov. Možnosť identifikovať sa s významnou bytosťou (rodičom) posilňuje a zlepšuje obraz vlastnej identity. Dôležitú úlohu v sociálnom vývine má nadobúdanie rôznych rolí, ktoré sa stávajú súčasťou identity dieťaťa. Aj keď rodina má ešte rozhodujúcu úlohu, dieťa čoraz viac

---

⁴⁴ ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3. s. 41-45

⁴⁵ ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3. s. 47

⁴⁶ ONDREJKOVIČ, P. 1997. *Negatívne stránky individualizácie mládeže*. 1997. Bratislava. UK PF. ISBN 80-88868-17-3. s. 20

⁴⁷ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 60

vyhľadáva vrstovníkov, s ktorými sa môže porovnávať, spolupracovať a správať sa na rovnakej úrovni.⁴⁸

Mladší školský vek (od 6 do 11 rokov)

Gáborová⁴⁹ zdôrazňuje význam predškolskej socializácie, nakoľko v ňom upevňuje vzdialenejšie životné perspektívy, prostredníctvom ktorých sa mu otvára výhľad na splnenie nových cieľov. Upevňuje vedomie zmyslu jeho vlastných snažení, prirodzenú radosť z aktivity.

K rodine ako dominantnej sociálnej skupine, ktorá sa podieľa na socializácii dieťaťa pristupuje škola, ktorá má svoje typické socializačné požiadavky. V škole sa rozvíjajú také požiadavky, ktoré umožňujú dieťaťu primeranú orientáciu v tomto prostredí, umožňujú mu osvojiť si také spôsoby sociálneho správania sa, že dokáže prispôsobiť škole a byť pozitívne akceptovaným. Rozvoj špecifických čŕt osobnosti, identity dieťaťa závisí však v konečnom dôsledku skôr od rodiny a vrstovníckych skupín. Významnú úlohu má najmä v prvých dvoch rokoch školskej dochádzky učiteľ, ktorý je pre dieťa takou autoritou, že o nej nepochybuje. Jeho autorita prevyšuje autoritu rodičov.

⁵⁰

Obdobie dospievania (od 11-12 do 20-22 rokov)

Jednou z mimoriadne dôležitých vývinových úloh obdobia dospievania je odpútavanie sa z detskej citovej závislosti na rodine a zároveň nadobúdanie nových vrstovníckych vzťahov. Osamostatnenie sa pubescenta je zložitý a často aj bolestný proces. Uvedomuje si, že je potrebné rozlúčiť sa s detskou lojalitou k rodine, s detskou nehou a dôverou. Budovanie nových vzťahov neznamená zanevretie na rodinu, vzťahy môžu nadobudnúť novú kvalitu, lepšiu a krajšiu o tú skutočnosť, že dospievajúci už vie o nich uvažovať

---

⁴⁸ ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3. s. 49

⁴⁹ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-64-79. s. 60

⁵⁰ ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3. s. 51

a vyjadrovať sa k nim. Tento proces separácie od rodiny končí v závere obdobia obnovením pozitívneho vzťahu k rodičom a nimi vyznávaným hodnotám.⁵¹

3.2. Štruktúra rodinného prostredia

Úplná harmonická rodina

Poradenská a sociálna psychológia pripisujú mimoriadny význam harmonickým vzťahom medzi rodičmi a medzi rodičmi a deťmi, ktoré vytvárajú atmosféru vzájomnej lásky, úcty a dôvery a tým vytvárajú najvhodnejšie životné prostredie pre formovanie osobnosti dieťaťa.⁵²

Dnes, kedy úplná rodina nemusí byť pravidlom, kedy vystáva široké spektrum podôb spolužitia dieťaťa a rodičov, náhradných rodičov, druhých rodičov a pod., je dôležité, aby nové rodiace sa formy vytvárania domova pre deti im ponúkali čo najviac kvalitných možností vývoja.⁵³

Neúplná rodina

Narušená rodina je horším predpokladom pre zdravý vývoj dieťaťa, ako rodina úplná. Neúplnosť rodiny však nemusí na dieťa pôsobiť osudovo. Tento nepriaznivý jav možno kompenzovať inými skutočnosťami, ako je silné emocionálne puto dieťaťa k starým rodičom, prípadne iným členom širšej rodiny. Výchovní poradcovia naopak tvrdia, že nepriaznivo nepôsobí ani tak sám vnútorný fakt neúplnej rodiny ako psychologické skutočnosti, ktoré s ním môžu ale nemusia byť späté. Konflikt v rodine aj utajovaný pred deťmi, ale

---

⁵¹ ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3. s. 52

⁵² GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-64-79. s. 83-84

⁵³ HELUS, Z. 2007. *Sociálna psychologie pro pedagogy*. 2007. Praha. GRADA, ISBN 978-80-247-1168-3. S. 170

tým viac vyvolávajúci tiesnivú atmosféru, môže byť škodlivejší pre vývoj dieťaťa, ako fyzická neprítomnosť jedného z rodičov.⁵⁴

Neprítomnosť otca môže byť dieťaťu za priaznivých okolností kompenzovaná inými mužmi, s ktorými je rodina v úzkom kontakte – napr. starý otec, strýko, matkin priateľ.⁵⁵

Rozvrátená rodina

Po mnohých nepríjemných situáciách, ktoré značne narušia rodinu ako bunku spoločnosti, dôjde k rozvodu. Ak je rozvod skutočne žiaduci pre manželov, je väčšinou nutný aj pre dieťa. V rodine, kde vládne trvalé napätie a konflikty sa neustále opakujú, trpí dieťa dvojnásobne. Potom je rozvod vhodným riešením.

Dieťa v rodine bohatom na konflikty neobyčajne trpí. Intenzívne prežíva hádky medzi rodičmi, ktoré prekypujú nenávisťou, prejavmi útočnosti a namiesto lásky medzi rodičmi sleduje ich nepriateľský boj. Nestálosť v citových postojoch vedie dieťa k tomu, že raz sa primkne k jednému z rodičov a je proti druhému, kým inokedy cíti a trpí s druhým. Toto napätie vedie k poruche emocionálneho a sociálneho vývoja dieťaťa.⁵⁶

---

⁵⁴ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 85

⁵⁵ HELUS, Z. 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2007. Praha. GRADA, ISBN 978-80-247-1168-3. S. 170

⁵⁶ GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479. s. 83-87

4. HISTORICKÉ SÚVISLOSTI RODINY

Štruktúru rodiny, jej funkcie i vzťahy v rodine ovplyvňovali spoločenské zmeny, ale historický zrod rodiny bol špecifický aj vzhľadom k územiu, geografickým a klimatickým podmienkam.

Najmenšou jednotkou všetkých známych spoločností je rodina, predpokladá sa teda, že existovala už v dobe kamennej. V **praveku** bola spoločnosť klanová – pôvod sa odvodzoval od spoločného mýtického predka. Keď sa začali ľudia živiť lovom, došlo k rozdeleniu práce podľa pohlavia – na lov sa špecializovali muži, na zber ženy. Ženský princíp, prejavujúci sa najmä rodením a výchovou detí, bol posvätný. Rozvojom obchodu vedúce postavenie v spoločnosti i v rodine postupne získavali muži, počet detí v rodinách začal stúpať.⁵⁷

Rodina v **staroveku** bola striktne patriarchálna. Ženy boli podriadené, z domu takmer nevychádzali, nevzdelávali sa a vykonávali všetky domáce práce. Len muži boli plnoprávnymi a slobodnými občanmi. Hlavným účelom manželstva bolo splodenie mužského nasledovníka (nie láska), ktorý by udržoval rodinný kult.⁵⁸

Túto teóriu tiež potvrdzuje Možný⁵⁹, ktorý uvádza, že upadajú kmeňové rodové systémy a sú nahradzované domácnosťami, ktorým vládnu muži, ktorí držia vo svojich rukách vlastníctvo domácnosti.

V **stredoveku** bola rodina patriarchálna, výsadou bohatých a mocných mužov bolo mnohoženstvo. Naši predkovia nevyžadovali od neviest panenstvo, avšak po sobášii sa od ženy vernosť prísne vyžadovala. Rodina bola dôležitou inštitúciou, bez ktorej nemal jedinec v spoločnosti miesto. Bežné bolo súžitie širších rodín. V stredoveku bolo detstvo krátke. Už v ôsmich rokoch začalo

---

⁵⁷ KASANOVÁ, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9. s. 43

⁵⁸ KASANOVÁ, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9. s. 56

⁵⁹ MOŽNÝ, I. 2006. *Moderní rodina. Mýty a skutečnost*. Brno. Blok s.r.o., 2006. s. 17

dieťa pracovať alebo išlo do učenia. Od 11. storočia bolo uzatváranie manželstiev zverené kresťanskej cirkvi. Porušenie manželských ustanovení bolo prísne trestané a manželstvo sa stalo posvätným zväzkom.⁶⁰

Goody⁶¹ popisuje vplyv cirkvi, ktorá zaviedla nové pravidlá pre manželstvo. Zaviedla zákaz manželstiev medzi blízkymi príbuznými alebo pokrvnými príbuznými.

Pre **novovek** boli charakteristické priemyselné revolúcie i revolúcie za občiansku rovnosť. Patriarchálna rodina sa začala rozpadáť pod vplyvom emancipačného hnutia. Pracovnou silou sa stala aj žena, ale jej postavenie bolo horšie ako mužove. Muž však prestal byť jediným živiteľom rodiny. Zavedenie povinnej školskej dochádzky ochránilo deti od práce. Zmenil sa aj prístup k manželstvu, prvoradé bolo prianie snúbencov žiť spoločne.⁶²

Možný⁶³ túto etapu označuje za obdobie, kedy vzniká nukleárna rodina ako ideálny typ – tzn. s mužom, ktorý rodinu ekonomicky a sociálne zaistuje, a ženou, ktorá sa stará o domácnosť. V tomto období nastupuje individualizovaný svadobný trh – slobodná voľba partnera.

Industrializácia ovplyvnila vzťah rodičov a detí. Keď deti museli tak ťažko pracovať, zostával len malý priestor pre objavenie detstva. Deti získali väčšiu ekonomickú hodnotu, čo bol jeden z dôvodov pre rast priemerne veľkej rodiny. Keď rodina nedisponovala žiadnym majetkom, ktorý by sa musel deliť prostredníctvom vena alebo dedičstva, nebol už dôvod obmedzovať počet detí.

64

---

⁶⁰ KASANOVA, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9. s. 44

⁶¹ GOODY, Jack. 2006. *Proměny rodiny v Evropské historii*. Praha. Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. ISBN 80-7106-396-7. s. 39

⁶² KASANOVA, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9. S. 48

⁶³ MOŽNÝ, I.. 2006. *Moderní rodina. Mýty a skutečnost*. Brno. Blok s.r.o., 2006. s. 17

⁶⁴ GOODY, Jack. 2006. *Proměny rodiny v Evropské historii*. Praha. Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. ISBN 80-7106-396-7. s. 145

V **súčasnej dobe** prevláda typ patriarchálnej rodiny, ktorý je v mnohých krajinách potvrdený aj právnymi, náboženskými a inými kultúrnymi normami a vzormi.⁶⁵

Stav súčasnej rodiny závisí od ekonomickej a sociálnej situácie spoločnosti, k formy a funkcie rodiny podmieňuje charakter existujúcich výrobných a spoločenských vzťahov, ako aj úroveň kultúrneho rozvoja danej spoločnosti. Presmerovanie zodpovednosti za kvalitu života na každého jednotlivca súvisí s výchovnými problémami, ktoré sa v rodinách nachádzajú.⁶⁶

Goody⁶⁷ poukazuje na stále bežnejšie zamestnávanie žien, čo vnieslo do rodinného života dramatické zmeny. Pôrody a starostlivosť o deti znamenajú očividne pri práci mimo domov prekážky. V dôsledku toho máva dnes len málo žien viac ako dve deti a stále silnie trend mať len jedno dieťa alebo žiadne. Za týchto okolností je pravdepodobné, že kariéra ženy bude prerušovaná a v dôsledku toho bude žena v priebehu života poberať nižšiu mzdu, pretože kvôli pauzám v kariére často nezíska rovnaké postavenie ako muži.

Goody⁶⁸ hovorí, že najstaršie korene **európskej rodiny** ležia v klasických stredomorských civilizáciách Grécka a Ríma a tiež v germánskych a keltských kmeňových spoločnostiach. Obom vplyvom sa pričítava zodpovednosť za dôležité chápanie rodiny v neskoršej Európe.

Ak zhrnieme uvedené, rodina ako spoločenská inštitúcia prešla vývojom. Vládli v nej neusporiadané pohlavné vzťahy, ktoré nahradilo skupinové manželstvo, potom párové manželstvo ako základná forma našej spoločnosti. Založenie rodiny, veľkosť rodiny, ani spôsob rodinného spolužitia neboli v našom civilizačnom okruhu až do 19. storočia vecou individuálnej voľby. Postmoderné rodiny nie sú zakladané preto, aby reprodukovali populácie, ale

---

⁶⁵ KASANOVÁ, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9. S. 44-45

⁶⁶ KASANOVÁ, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9. S. 46

⁶⁷ GOODY, Jack. 2006. *Proměny rodiny v Evropské historii*. Praha. Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. ISBN 80-7106-396-7. s. 180

⁶⁸ GOODY, Jack. 2006. *Proměny rodiny v Evropské historii*. Praha. Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. ISBN 80-7106-396-7. s. 11

kvôli uspokojovaniu citových potrieb partnera. Pretože city predstavujú veľmi krehké puto, stala sa rodina veľmi krehkou inštitúciou.⁶⁹

Všetky spoločenské, politické a demografické ukazovatele mali vplyv na pedagogické aspekty rodiny. Utvárania demokratického štátu ovplyvnilo i zmenu poňatia rodinnej výchovy a výchovného prostredia rodiny. Kým predchádzajúcom systéme sa z výchovného hľadiska dávala zodpovednosť za výchovu okrem rodiny aj inštitúciám, nebola jasná priorita rodiny vo výchove, postupne začali odborníci z oblasti pedagogiky upozorňovať na potrebu zvyšovať podiel rodiny na výchove dieťaťa a najmä podiel otcov na výchove. Značný vplyv na posilnenie výchovnej funkcie rodiny malo pribúdanie sociálno-patologických javov, priznávajú tabuizovaných problémov.⁷⁰

Havlík⁷¹ zhodnocuje, že v druhej polovici 20. storočia je rozhodujúce, že väčšina rodín stratila svoju úlohu hospodársky produktívnych jednotiek. Takmer všetci práceschopní muži a radikálne rastúci podiel žien významnú časť produktívneho života plní svoje profesijné role mimo rodinu. Rodina sa stáva jednotkou, v ktorej sa statky získané mimo ňu prerozdeľujú, upravujú a predovšetkým konzumujú. Ekonomicky sa tak ale v porovnaní s rodinou tradičnej spoločnosti a začiatku priemyselnej revolúcie oslabuje, až mizne jedno z najsilnejších pút, ktoré rodinu ako ekonomického garanta „prežitia“ či rastu ich príslušníkov držalo pokope. Profesijný život nie je už priamo vecou rodiny, ale uplatnenie jedincov v činnosti v iných skupinách.

Na konci 20. storočia sa rodine pripisovali prívlastky ako „nenahradiateľná hodnota ľudského života, človek ju potrebuje na udržanie vlastnej rovnováhy, nachádza v nej osobnú, národnú a skupinovú identitu“. Renomovaní odborníci na rodinnú problematiku hovoria o rodine ako o určujúcej hodnote obnovy Európy. V západnej Európe sa rodinu snažia obnoviť preto, lebo ju vytlačili

---

⁶⁹ KASANOVÁ, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9. s. 45

⁷⁰ BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3. s. 93-94

⁷¹ HAVLÍK, R., KOŤA, J. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha. Portál s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-635-7. s.72-73

hodnoty konzumnej spoločnosti. Vo východnej Európe sa snažil rodinu vytlačiť štát svojimi vnucovanými hodnotami totalitnej spoločnosti.

Začiatkom **nového tisícročia** odborníci zaoberajúci sa rodinnou problematikou diskutujú o koncepcii rodinnej politiky, o možnosti zladenia pracovných a rodinných príležitostí, o novom zákone o rodine aj o neplatení rodinnej práce matky.⁷²

---

⁷² BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3. s. 89

PRAKTICKÁ ČASŤ:

5. KOMPARÁCIA RODINNÉHO PROSTREDIA Z HĽADISKA ČASU

Cieľ komparácie:

Cieľom tejto časti práce je ukázať retrospektívny pohľad na zmeny v rodinnom prostredí v jednotlivých obdobiach, poukázať na zmeny v sociálnej oblasti, v oblasti rodinnej politiky a demografickom vývoji a vyhodnotiť vplyv týchto zmien na rodinné prostredie. V predchádzajúcej kapitole sme uviedli historický vývoj rodiny, ktorý siaha od praveku až po súčasnosť. Snažili sme sa o celkový obraz o zmenách v rodinnom prostredí a o dôvodoch, ktoré k týmto zmenám viedli. V tejto časti práce sa budeme snažiť o komparáciu udalostí a vplyvov podľa jednotlivých aspektov a dôsledkov na rodinné prostredie ako aj fungovanie rodiny. Do úvahy budeme brať obdobie posledných desaťročí, ale najväčší dôraz budeme klásť na zmenu rodinného prostredia v Slovenskej republike v 90-tych rokoch 20. storočia, kedy prišlo k zmene spoločensko-politickej situácii a veľké zmeny vo všetkých oblastiach fungovania spoločnosti poznačilo aj rodinu. Komparácia rodinného prostredia bude rozpracovaná v niekoľkých základných oblastiach a to:

- demokratizácia rodinných vzťahov,
- individualizácia rodinných vzťahov,
- dynamizácia rodiny,
- pluralizácia rodinných štruktúr a foriem,
- demografický vývoj.

Budeme brať do úvahy štatistické údaje, sociologické fakty, ako aj názory popredných odborníkov na sociológiu.

Na základe komparácie sa budeme snažiť o stanovenie prognózy budúceho vývoja v rodinnom prostredí.

Komparácia rodinného prostredia z hľadiska času:

Hoci rodina prešla v posledných rokoch významnými zmenami, i naďalej zostáva zásadnou sociálnou inštitúciou a dôležitým článkom v živote spoločnosti.⁷³ Európska rodina teda prešla v posledných desaťročiach významným vývojom. A to na základe procesov ako sú *demokratizácia rodinných vzťahov*, kedy sa rodinné vzťahy menia na moderné, rovnoprávne z hľadiska pohlavného aj generačného. Ďalším procesom zmeny je *individualizácia rodinných vzťahov*, ktorá je charakterizovaná postupným prechodom od vzťahov daných pôvodom človeka ku vzťahom voleným. Procesom akým je *dynamizácia rodiny* sa stáva rodina viac otvorenou, prístupnejšou, adaptabilnejšou na zmeny. Procesom, ktorý je vyvolaný vyššie uvedenými procesmi, je *pluralizácia rodinných štruktúr a foriem*. Znamená utváranie komplikovanejších rodinných štruktúr, riadiacich sa novými vlastnými vzormi správania.⁷⁴

Demokratizácia rodinných vzťahov:

Každé historické obdobie vplývalo na postoj spoločnosti voči jej členom, taktiež voči dieťaťu. Historické zdroje uvádzajú, že dieťa bolo v období prvotnopospolnej spoločnosti rovnocenným členom rodiny. Všetci členovia rodiny sa navzájom potrebovali kvôli prežitiu. V období staroveku nastal zlom, pretože otrokárska spoločnosť bola k deťom príliš krutá. Obrat v názore na život dieťaťa nastal až s príchodom kresťanstva, ktoré kázalo milovať blížneho svojho. V stredoveku boli deti považované za lacnú pracovnú silu a v novoveku bola hodnota dieťaťa daná podľa prínosu práce v rodine. V období novoveku zvýrazňovanie majetkových pomerov a priepastné rozdiely v tomto smere sa podpísali pod stav, kedy si hlavne v období 19. a 20. storočia

---

⁷³ ŠATÁNEK, Juraj. 2004. *Rodinné prostredie ako faktor socializácie a personalizácie osobnosti dieťaťa*. Zvolen. Bratia Sabovci s.r.o., 2004. ISBN 80-8083-015-0. s. 92

⁷⁴ GURÁŇ, P. – FILADELFIOVÁ, J. – RITOMSKÝ, A. 1997. *Tradičné verzus moderné: zmeny a život súčasných rodín*. In: Sociológia, roč. 29, 1977, č. 1. ISBN 0049-1225. s. 5-6

chudobné rodiny zabezpečovali aké-také prežitie prostredníctvom veľkého počtu detí, ktoré pomáhali v poľnohospodárstve, ako aj v priemysle.⁷⁵

V dobe veľkého technického rozmachu sa kládol veľký dôraz na ekonomickú nezávislosť žien, ktorá bola prakticky spojená s ich zamestnaním a vlastným príjmom. V 19. storočí mali všeobecne pozitívne revolučné zmeny vo výrobnom spôsobe, v štruktúre osídlenia a miere blahobytu dostupného pre najširšie vrstvy populácie, na rodinu a najmä na postavenie žien v nej rozporuplný dopad – zvýšili síce životnú úroveň, oddelili však bydlisko a pracovisko a urobili masy žien závislé na zamestnaní mužov. Domácnosť už nebola to, čo kedysi. Vzrástol počet kvalifikovaných žien. Pre ďalší vývoj je charakteristické, že hľadanie zlučiteľnosti materstva a zamestnania viedlo k diferenciacii životných dráh.⁷⁶

Za veľmi prenikavé obdobie označuje Helus⁷⁷ obdobie po 2. svetovej vojne, kedy rodina bola ako základná hodnota a istota, ku ktorej sa mnohí upínali vo chvíľach straty všetkých istôt a odkiaľ čerpali túžbu a silu prežiť. To sa premietlo do postoja k rodine v povojnovom období. Významnú úlohu tu zohrával vzťah k deťom, chápaný ako potvrdenie rodinnej úplnosti a úplnosti vlastnej osoby.

Tamášová vo svojej publikácii uvádza prudké zmeny, ktoré sa udiali najmä počas 90. rokov a boli spôsobené množstvom pozitívnych, či negatívnych faktorov. Tieto zahŕňajú:

- egalitárne vzťahy v rodine, s menšou sexuálnou segregáciou a obmedzeným "pod riadením" žien, status rovnoprávnosti sa medzi mužmi a ženami vo všetkých oblastiach vyrovnáva;
- dôraz na individualizmus a nezávislosť;
- liberalizmus v sexuálnych a morálnych hodnotách a postojoch;

---

⁷⁵ KASANOVÁ, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9. s. 75-76

⁷⁶ MOŽNÝ, I. 2006. *Moderní rodina. Mýty a skutečnost*. Brno. Blok s.r.o., 2006. s. 185

⁷⁷ HELUS, Z. 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2007. Praha. GRADA, ISBN 978-80-247-1168-3. S. 140

- zmena postojov, čo sa týka manželstva a jeho záväzku.⁷⁸

Kompolt⁷⁹ uvádza, že v súčasnej rodine je možné pozorovať vzrastajúce demokratizačné tendencie v postavení členov rodiny, ako medzi manželmi, tak medzi rodičmi a deťmi. Predovšetkým sa zmenilo postavenie žien. Súvisí to s posunmi v rolách. V niektorých rodinách môžeme pozorovať nielen ich vyrovňovanie (približne rovnaký podiel na chode domácnosti), ale aj ich zámenu (muž v rodine, kde žena robí kariéru preberá jej rolu). Výchova v rodine na demokratických princípoch je veľmi náročná a zložitá.

Pre ženy bola pracovná mobilizácia cestou k dosiahnutiu rovnosti, ako cesta ich emancipácie. Štát podporil túto myšlienku výstavbou siete škôlok a jasí.⁸⁰ Od polovice dvadsiateho storočia sa menil tradičný model muža ako živiteľa rodiny a ženy ako opatrovateľky.⁸¹

Stráca sa kohezivita a patriarchálnosť rodiny, ustúpili rituály, predĺžil sa vek, v ktorom sa rodia prvé deti v rodinách, znižuje sa počet detí v rodinách, klesá účasť starých rodičov na výchove, narúša sa prirodzený systém trojgeneračných rodín a preberanie vzorcov správania generácií.⁸²

V novom sociálnom kontexte začiatku 21. storočia sa rodina stáva privilegovaným a vyhľadávaným miestom medziľudských vzťahov, miestom, v ktorom sa radikálne modifikujú vzťahy medzi manželmi, rodičmi a deťmi. Rodiny chcú samostatne rozhodovať o svojom životnom štýle a svojich životných formách. Nechcú byť určované zvonka, nechcú byť nástrojom na dosahovanie národohospodárskych, populačných, či ideologických cieľov. Tieto snahy po nezávislosti rodiny však často súvisia so zvýšeným úsilím o hmotný blahobyť, snahou po individuálnom úspechu na úkor solidarity a spolupatričnosti. V niektorých rodinách začína dominovať konzumný spôsob

---

⁷⁸ TAMÁŠOVÁ, Viola. (2012). *Súčasná rodina na Slovensku a jej vývojové trendy*. Spoločnosť pro plánování rodiny a sexuální výchovu [online]. 1(1), [cit. 26.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008053106>>.

⁷⁹ KOMPOLT, P. 2001. *Rodina a jej úlohy vo výchove*. In: Školská pedagogika. Bratislava. UK, 2001, ISBN 80-223-1536-2. s. 96-97

⁸⁰ MOŽNÝ, I.. 2006. *Moderní rodina. Mýty a skutečnost*. Brno. Blok s.r.o., 2006. s. 17

⁸¹ MOŽNÝ, I.. 2006. *Moderní rodina. Mýty a skutečnost*. Brno. Blok s.r.o., 2006. s. 185

⁸² KOMPOLT, P. 2001. *Rodina a jej úlohy vo výchove*. In: Školská pedagogika. Bratislava. UK, 2001, ISBN 80-223-1536-2. s. 96-97

spolužitia, rodina sa stáva miestom obyčajného fyzického spolužitia. Z rodiny sa začína vytrácať etika ľudských vzťahov, naháňanie za materiálnymi statkami sa stáva zmyslom života mnohých ľudí.⁸³

Menia sa spoločenské očakávania rodinných praktík, menia sa normy a predstavy o tom, čo je a čo nie je obsahom ženskej role, menia sa názory na výchovu detí i jej model. Inštitúcia rodiny bola práve v 20. storočí vystavená spochybneniu svojej tradičnej podoby a prešla zmenami, ktoré redefinovali jej základné charakteristiky.⁸⁴

Tlak na výkon v zamestnaní a zostrujúca sa konkurencia v podnikaní a v súťaži o úspech viedli rodiny, ktoré si to mohli dovoliť, k opätovnému oceneniu výhod konzervatívneho modelu – ženy, ktoré si berú muža usilujúceho o kariéru, počítajú s tým, že mu budú roky len vytvárať kľudné zázemie a sebarealizáciu nájdú pri výchove detí.⁸⁵

Individualizácia rodinných vzťahov:

Z hľadiska vytváranie vzorcov rodinného chovania a následne i rodinného prostredia v 70. a 80. rokoch boli medzi iným dôležité posuny vekovej hranice začiatku sexuálneho života mládeže do nižšieho veku a tiež skrátenie intervalu medzi dosiahnutej pohlavnej zrelosti a začiatku sexuálnej aktivity. Veľký vplyv mala hlavne sama premena vzťahu oboch pohlaví a uvoľnenie spoločenských noriem, týkajúcich sa predmanželských sexuálnych stykov žien. Významnú úlohu zohrala ľahšia dostupnosť spoľahlivej antikoncepcie, umožňujúca oddelenie sexuálneho života od reprodukcie.⁸⁶

Koncom 90-tych rokov 80 % populácie v Slovenskej republike považovalo rodinu za najdôležitejšiu hodnotu. Sociologické výskumy hovoria

---

⁸³ LENCZOVÁ, T. 1994. *Rodina a veci verejné v nových podmienkach*. In: Pedagogická revue, roč. XLVI, 1994.

⁸⁴ TAMÁŠOVÁ, Viola. (2012). *Súčasná rodina na Slovensku a jej vývojové trendy*. Spoločnosť pro plánování rodiny a sexuální výchovu [online]. 1(1), [cit. 26.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008053106>>.

⁸⁵ MOŽNÝ, I.. 2006. *Moderní rodina. Mýty a skutečnost*. Brno. Blok s.r.o., 2006. s. 194

⁸⁶ FIALOVÁ, L. a kol. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha. Sociologické nakladatelství SLON, 2000. ISBN 80-85850-87-7. s. 29

o tom, že 90,8 % domácností tvoria úplné rodiny. Na druhej strane však zhodne s poradenskými psychológmi, učiteľmi, vychovávateľmi, sociálnymi pracovníkmi konštatujú nízku kvalitu vnútorodinných vzťahov. Neúplné domácnosti tvorili 9,2 % všetkých domácností. Koncom 90-tych rokov sa začal odkrývať tabuizovaný problém násilia v rodinách.⁸⁷ Fialová⁸⁸ potvrdzuje svoje hypotézy tvrdením, že manželstvo a rodina pre mladých ľudí nestrácajú na význame a hodnote, predovšetkým po emocionálnej stránke. Realizácia manželstva je však posunutá do vyššieho veku, po absolvovaní úplnej profesionálnej prípravy v dobe vhodnejšej pre jednotlivca.

Masívny vstup masmédií, videa a počítačov do rodiny znižuje čas na vzájomnú komunikáciu rodín. Masmédia produkujú vzory pre dezintegráciu hodnôt. „Zvyšuje sa násilie v rodine a spoločenskom styku. Jednou z príčin je to, že v masmédiách, najmä v televíznych programoch, prevažuje morálny vzor a model správania sa človeka s fyzickou silou a priebojnosťou, že sa v nich preferujú (ako základné hodnoty) egoizmus, bohatstvo a sláva.“ (Tokárová, 2002, s. 20).⁸⁹

Rodina pri prechode na trhový mechanizmus trpí ohrozeniami z chudoby, nezamestnanosti členov, neistoty, čo vedie k dezorientácii vnútorných stykov členov rodiny, k novým požiadavkám na vzdelanie, rekvalifikáciu. To všetko znižuje penzum času pre venovanie sa deťom a členom rodiny navzájom. Čas na výchovu detí, interakciu s nimi sa redukuje nielen preto, že stúpajú nároky na rodičov v práci a v živote, ale vzrástli tiež požiadavky na všeobecnú informovanosť, kvalifikáciu, celoživotné vzdelávanie.⁹⁰

---

⁸⁷ BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3. s. 88

⁸⁸ FIALOVÁ, L. a kol. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha. Sociologické nakladatelství SLON, 2000. ISBN 80-85850-87-7. s. 136

⁸⁹ TOKÁROVÁ, A. 2002. *Paradoxy globalizácie, vzdelanie a sociálny rozvoj*. In: Sborník STUDIA PEDAGOGICA. Brno: MU, 2002, roč. L, č. 7, s. 9-29. ISBN 80-210-2814-9. s. 20

⁹⁰ KOMPOLT, P. 2001. *Rodina a jej úlohy vo výchove*. In: Školská pedagogika. Bratislava. UK, 2001, ISBN 80-223-1536-2. s. 99

Dynamizácia rodiny:

Politická a spoločenská zmena, ktorá zasiahla strednú a východnú Európu začiatkom 90. rokov priniesla výraznú premenu aj do života rodín na Slovensku. Zmeny v rodine boli dôsledkom rýchleho prechodu z totalitného režimu do demokratickej spoločnosti a zasiahol všetky jej oblasti: politickú, ekonomickú, sociálnu i kultúrnu. Mohutná transformácia spôsobila radikálne zmeny v spoločenských normách a hodnotách a následne i v normách a hodnotách rodiny. Súčasná doba, najmä z ekonomického hľadiska je pre mnohé rodiny veľmi náročná a zložitá. „Mnohé výskumy z 90. rokov ukazujú, že pri zisťovaní problémov, s ktorými sa v súčasnosti rodiny najčastejšie stretávajú, patrí na prvé miesto nedostatok peňazí“ (Bodnárová, Filadelfiová, 2001, s. 17). Do života mnohých rodín zasiahol fenomén nezamestnanosti.⁹¹

Počas uplynulých 45 rokov – odkedy sa rodina stala predmetom štatistického zisťovania, sa v štruktúre rodinných domácností udiali viaceré zmeny. Tie najvýznamnejšie súviseli so zmenou reprodukčného modelu na konci 20. storočia. V celom sledovanom období si rodina plnila svoje základné funkcie (biologické, výchovné, ekonomické, atď.), ale po roku 1989 bolo nevyhnutné, aby sa rodiny prispôbili novej politickej, hospodárskej a sociálnej situácii. Začiatok 90. rokov preto možno považovať za začiatok obdobia zásadných zmien v štruktúre rodiny a rodinného správania.⁹²

Kompolt zdôrazňuje, že pod vplyvom všetkých aktivít je silne narušená integrita rodiny. V súvislosti s nárastom rôznych podnikateľských aktivít sa čím ďalej tým viac vytrácajú chvíle, keď sa rodina schádza pohromade s cieľom porozprávať sa, vzájomne sa podeliť s radosťami i starosťami a poradiť sa o riešení najrôznejších problémov.⁹³

Zmenil sa celkový životný spôsob rodiny. Ubudol voľný čas rodičov na vlastnú relaxáciu, rekreáciu i na činnosti s deťmi. Deti sú čoraz viac odkázané

---

⁹¹ BODNÁROVÁ, B. – FILADELFIOVÁ, J. 2001. *Deti, mládež, rodina a spoločnosť*. In: *Mládež a spoločnosť*, roč. VII, 2001, č. 2, s. 17. ISSN 1335-1109. s. 17

⁹² LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. 2005. Bratislava. Inštitút informatiky a štatistiky. s. 23

⁹³ KOMPOLT, P. 2001. *Rodina a jej úlohy vo výchove*. In: *Školská pedagogika*. Bratislava. UK, 2001, ISBN 80-223-1536-2. s. 96-97

na seba, rodičia často vôbec nevedia, kde, ako a s kým prežívajú svoj voľný čas. K posunom došlo i v hodnotovej orientácii, vzrastá honba za majetkom, ľudia začínajú byť hodnotení podľa toho, čo majú, čo vlastnia, a nie podľa toho, aké vlastnosti, schopnosti a zručnosti majú. Výrazne vzrástla diferencovanosť rodín v ekonomickom zabezpečení rodiny. Zlá životná úroveň sa týka predovšetkým mladých rodín s deťmi a dôchodcov.⁹⁴

Pluralizácia rodinných štruktúr a foriem:

Obdobie do začiatku 60. rokov sa vo vyspelých krajinách označuje za „zlatý vek rodiny“. Rodina vznikala uzatvorením manželstva a pomerne ojedinele zanikala rozvodom. Hlavnou náplňou rodinného života bolo rodenie a výchova detí. Rodina na Slovensku mala dovedy v podstate rovnakú podobu. Zmena nastala v 70. rokoch, ktoré znamenali pre severoeurópske a západoeurópske krajiny koniec jednotného rodinného modelu. Nové manželstvá vznikali menej často, staré sa naopak častejšie rozpadávali, začal rásť význam nezosobášených partnerstiev. Na Slovensku, podobne ako aj v ostatných krajinách bývalého východného bloku, sa realizoval odlišný model, pre ktorý bola charakteristická vysoká reprodukcia obyvateľstva, vysoká sobášnosť, no na druhej strane aj vysoká úmrtnosť a rozvodovosť. Zmena nastala až na prelome 80. a 90. rokov. Zásadné spoločenské zmeny po novembri 1989 sa zákonite odrazili aj v rodinnom správaní slovenskej populácie, ktoré sa začalo približovať západoeurópskemu reprodukčnému modelu.⁹⁵

Intenzita vytvárania úplných rodín bola až do konca 80. rokov stále vysoká vzhľadom na prevažujúci podiel osôb žijúcich v manželstve. Orientácia na tradičnú rodinu, ktorá v populácii prevládala, sa prejavovala najvyšším podielom úplných rodín s deťmi na celkovom počte rodinných domácností. Systém celého radu prenatalitných opatrení, ktoré sa v spoločnosti uplatňovali, mal silný motivujúci účinok pre zakladanie rodiny a rodenie detí. Narodenie

---

⁹⁴ KOMPOLT, P. 2001. *Rodina a jej úlohy vo výchove*. In: Školská pedagogika. Bratislava. UK, 2001, ISBN 80-223-1536-2. s. 96-97

⁹⁵ LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. 2005. Bratislava. Inštitút informatiky a štatistiky. s. 15

dieťaťa často zvyšovalo šancu rodičov získať samostatné bývanie. Počet úplných rodín s deťmi od roku 1961 až do roku 1991 rástol. Napriek tomu, že sčítanie v roku 1991 prebehlo už v inej spoločenskopolitickej situácii, na Slovensku ešte doznieval starší tzv. východoeurópsky reprodukčný model. V tomto roku dosiahol počet úplných rodín s deťmi svoje maximum - 762,3 tisíc. Od roku 1961 do roku 1991 sa počet úplných rodín s deťmi zvýšil o 35,3 %.⁹⁶

Komeracionalizácia života neprospieva afinite k pozitívnym hodnotám života, minimalizujú sa tradičné hodnoty rodiny, presadzuje sa odosobnenosť, egoizmus a individualizmus, súťaživosť nielen ako následok života spoločnosti, ale tiež ako následok neschopnosti produktívnej komunikácie medzi generáciami. Na rozdiel od minulosti sa javí rodina v poslednom období ako viac uzatvorená a viac izolovaná. V priemere sa zúžila sieť väzieb susedských, priateľských a sčasti i príbuzenských.

Znížila sa stabilita rodiny. Je to dôsledok vplyvu vonkajších činiteľov (sociálnych, ekonomických a právnych tlakov), ktoré mnohé rodiny priviedli do zložitých, náročných, stresových situácií. Nemenej významný je aj vplyv vnútorných činiteľov (znížená tolerancia k stresu, povahové a charakterové vlastnosti partnerov pri zakladaní rodiny). Najviac ohrozená, čo do stability, je mladá rodina do piatich rokov po uzatvorení manželstva.⁹⁷

Demografické vplyvy:

Populačný vývoj a rodina sú úzko prepojené. Všetky zmeny v demografickom vývoji, ktoré sú spravidla podmienené spoločenskou situáciou v krajine, sa v konečnom dôsledku prejavujú v rodinnom správaní - pri uzatváraní manželstva, pri zakladaní rodín, pri reprodukcii v rodine a mimo rodiny, pri rozpade rodiny atď. K demografickým procesom, ktoré sa

---

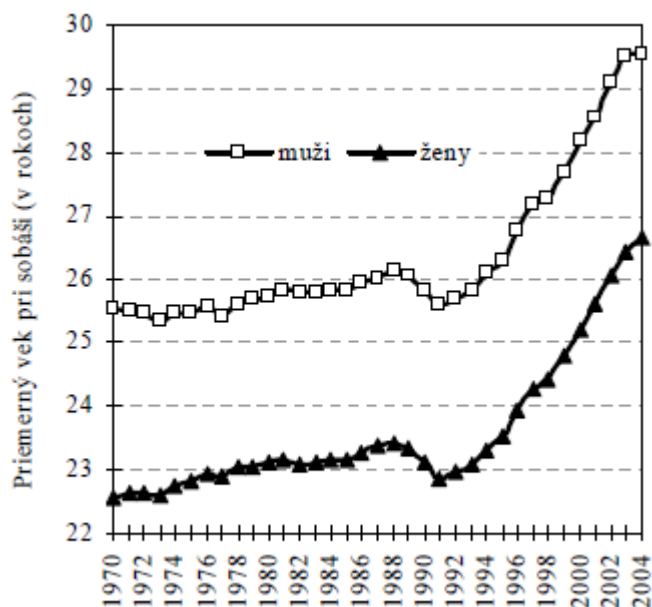
⁹⁶ LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. 2005. Bratislava. Inštitút informatiky a štatistiky. s. 23

⁹⁷ KOMPOLT, P. 2001. *Rodina a jej úlohy vo výchove*. In: Školská pedagogika. Bratislava. UK, 2001, ISBN 80-223-1536-2. s. 96-97

bezprostredne týkajú rodiny, patrí sobášnosť, pôrodnosť, rozvodovosť a úmrtnosť.⁹⁸

Po druhej svetovej vojne nastalo obdobie povojnovej kompenzácie. Sobášnosť rástla, resp. udržiavala sa na relatívne vysokej úrovni. Takýto vývoj bol charakteristický pre celú povojnovú Európu a trval približne do polovice 60. rokov. Počet sobášov sa u nás v tom čase pohyboval od 30 do 39 tisíc a bolo bežné, že viac ako 90 % mužov aj žien aspoň raz za život uzavrelo manželstvo. Na prelome 60. a 70. rokov nastali v populačnom vývoji výrazné zmeny. Kým v Európe sobášnosť klesala a partnerské spolužitie začalo nahrádzať manželstvá, na Slovensku (podobne ako u ostatných krajín s komunistickým režimom) naopak sobášnosť rástla a tradičné formy spolužitia v manželskom zväzku sa ešte viac prehĺbili. Charakteristické bolo uzatváranie manželstva v nízkom veku. (graf 1) Vývoj mier sobášnosti v 70. a 80. rokoch v jednotlivých vekových skupinách mužov a žien poukazuje na stabilné, vyrovnané sobáše správanie, bez výrazných výkyvov.

Graf 1: Priemerný vek pri sobáši

zdroj: LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*.

⁹⁸ LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. 2005. Bratislava. Inštitút informatiky a štatistiky. s. 23

Partnerské spolužitie bez sobáša predstavuje formu, ktorá v určitých fázach životného cyklu nahrádza manželstvo. Posun od sobášnosti ku spolužitiu bez sobáša je v súčasných vyspelých demokraciách jedným z hlavných prejavov zmien v rodinnom správaní. Koncom 60. rokov, keď sa populačný vývoj v Európe začal diferencovať na západoeurópsky a východoeurópsky model, začala rásť aj popularita nezosobášených partnerstiev – kohabitácií. Kým v západnej Európe sa v priebehu 70. a 80. rokov kohabitácie postupne stali významnou alternatívou manželstva, na Slovensku boli ojedinelé. Ich nízky počet bol odrazom verejnej mienky, ktorá takéto formy spolužitia skôr odmietala. Na začiatku 90. rokov sa v nových spoločenských podmienkach vytvoril širší priestor pre alternatívne spôsoby partnerského spolužitia bez sobáša aj na Slovensku.

Od začiatku 90. rokov sa začalo demografické správanie obyvateľstva Slovenska radikálne meniť a približovať západoeurópskemu reprodukčnému modelu. Znižovanie sobášnosti a plodnosti, ktoré vrcholilo na prelome 20. a 21. storočia, sa odrazilo v znížení absolútneho i relatívneho počtu úplných rodín s deťmi. Opačný trend vo vývoji zaznamenali úplné rodinné domácnosti bez detí.⁹⁹

Reprodukcia obyvateľstva je jedným zo základných predpokladov prežitia spoločnosti. Súčasný demografický vývoj vo vyspelých krajinách nie je z tohto hľadiska priaznivý. Je známe, že čím je prostredie (spoločenské aj rodinné) menej stabilné, tým je obvykle nižšia pôrodnosť. Tieto predpoklady jednoznačne potvrdzuje nižšia intenzita plodnosti v obdobiach spoločenských alebo ekonomických kríz ako aj dlhodobo vyššie hodnoty manželskej plodnosti v porovnaní s mimomanželskou.¹⁰⁰

Zvyšovanie veku ženy pri vstupe do prvého manželstva (presun do druhej polovice druhého decénia života ženy) a tým aj narodenie prvého dieťaťa na koniec druhej dekády, resp. po nej. Výrazne klesla natalita – počet

---

⁹⁹ LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. 2005. Bratislava. Inštitút informatiky a štatistiky. s. 23

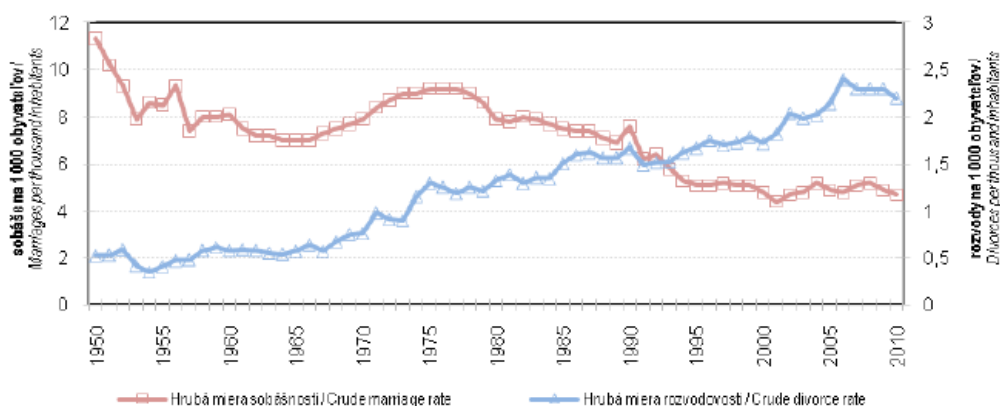
¹⁰⁰ LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. 2005. Bratislava. Inštitút informatiky a štatistiky. s. 32

narodených detí v rodine má trend smerujúci len k jednému dieťaťu. Uvedený fenomén spolu s redukciou rodiny smeruje k atomizácii rodiny.

Rodina sa sťahuje do mesta – v meste dochádza k anonymite rodiny, človeka, dieťaťa, čo zvyšuje pravdepodobnosť zníženej sociálnej kontroly a z tohto hľadiska dochádza k mnohým dysfunkčným prejavom.¹⁰¹

Najčastejšou príčinou rozvratu manželstva je dlhodobá a u oboch pohlaví „rozdielnosť pováh, názorov a záujmov“. Podiel rozvodov z dôvodu tejto príčiny sa pohybuje okolo 60 %. Na strane mužov sú ďalej najpočetnejšími príčinami „nevera“ (11 %), „ostatné príčiny“ (9 %) a „alkoholizmus“ (8 %), u žien „súd nezistil zavinenie“ (15 %), „ostatné príčiny“ (13 %) a „nevera“ (6 %).¹⁰² (graf 2)

Graf 2: Hrubá miera sobášnosti a rozvodovosti v SR v rokoch 1950 - 2010

zdroj: Štatistický úrad SR. 2011. *Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike*.

Príčina intenzívnejšieho rastu úplných rodín bez detí v poslednom období spočíva na jednej strane v už spomínaných zmenách demografického správania sa obyvateľstva, keď mladí manželia odkladajú príchod detí do rodiny na neskoršie obdobie. Na druhej strane je to aj postupne sa zlepšujúca úroveň úmrtnosti starších osôb v populácii, pretože úplnú rodinu bez detí môže tvoriť aj pár, ktorého deti už nepatria do kategórie závislých detí. Ďalšou

¹⁰¹ KOMPOLT, P. 2001. *Rodina a jej úlohy vo výchove*. In: Školská pedagogika. Bratislava. UK, 2001, ISBN 80-223-1536-2. s. 96-97

¹⁰² Štatistický úrad SR. 2011. *Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike*. Bratislava. 2011. ISBN 978-80-8121-057-0. s. 5

charakteristickou črtou vo vývoji je pomerne dynamický rast neúplných rodín. Ide predovšetkým o prejav, resp. dôsledok nepriaznivého vývoja rozvodovosti. V roku 1961 bolo na Slovensku 99,6 tisíc neúplných rodín, do roku 2001 sa ich počet viac ako zdvojnásobil, keď dosiahol hodnotu 246,4 tisíc. Zvyšovanie počtu i podielu neúplných rodín v sledovanom období je negatívnym spoločenským javom a určite ho nemožno hodnotiť pozitívne. Závažnejší je však rast počtu neúplných rodín s deťmi.¹⁰³

Prognóza vývoja rodinného prostredia:

Tamášová uvádza nasledovné vývinové trendy:¹⁰⁴

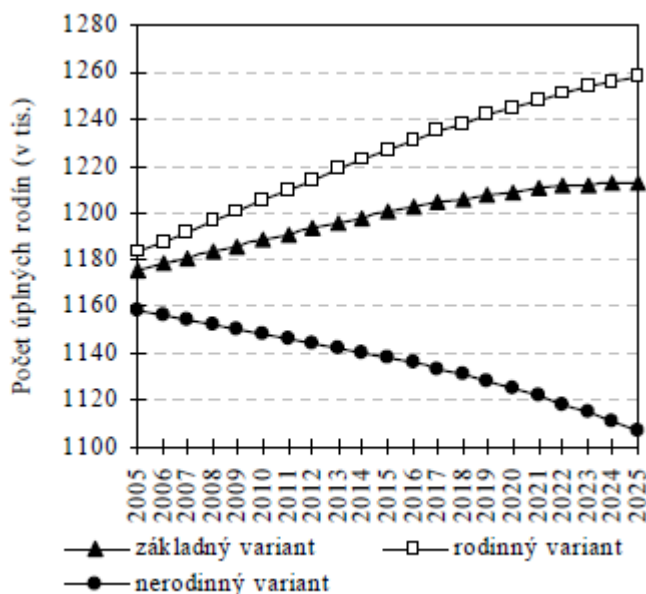
- Nemanželské spolužitie: ukazuje sa, že sa rúca monopol manželstva na plodenie a výchovu detí. Už dlhšiu dobu je zaznamenaný vysoký nárast spolužitia partnerov bez uzatvorenia manželstva.
- Pôrodnosť: pôrodnosť úzko súvisí so zamestnanosťou, resp. kariérou žien. Optimálny vek pôrodnosti totiž korešponduje s najväčším uplatnením žien na pracovnom trhu. Nastupuje fenomén odloženého materstva, teda odsúvanie rodičovstva do vyššieho veku.
- Sobášnosť: rovnako klesá aj sobášnosť, aj keď je v SR stále jednou z najvyšších v Európe - 80% predstavujú snúbenci do 30 rokov. Naopak sa zvyšuje vek snúbencov pri prvom sobáši. U žien v roku 2002 predstavoval 26,1 a u mužov 29,1 roku (ŠÚ SR, Štatistické čísla a grafy, 2004). Počas posledných 30 rokov sa výrazne znížil počet obradov sobášenia v kostoloch v prospech civilných sobášov na úradoch. Je záujmom každej spoločnosti, aby manželstvo aj naďalej ostalo primárnou a prevládajúcou formou rodinného života, predovšetkým z hľadiska prosperity ďalšej generácie (graf 3).

---

¹⁰³ LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. 2005. Bratislava. Inštitút informatiky a štatistiky. s. 23

¹⁰⁴ TAMÁŠOVÁ, Viola. (2012). *Súčasná rodina na Slovensku a jej vývojové trendy*. Spoločnosť pro plánování rodiny a sexuální výchovu [online]. 1(1), [cit. 26.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008053106>>.

Graf 3 – Prognóza vývoja úplných rodín

zdroj: LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*.

- Trendy v domácnostiach: priemerná veľkosť domácností sa na Slovensku znížila, aj keď sa zároveň zvýšil absolútny počet domácností. Viac ľudí žije v menších typoch domácností a postupne sa vytráca aj dvojgeneračné spolužitie s výnimkou vynútenej medzigeneračnej solidarity.

Aktuálne trendy v rodine na Slovensku odzrkadľujú sociálnu situáciu v rodinách, ktorá je vo všeobecnosti ovplyvnená pretrvávajúcim problémom, ako je napr. dlhodobá neprítomnosť jedného z rodičov, ale aj nevýrazným podieľaním sa otcov na rodinnom živote, nedostatočným riešením bytovej otázky, minimálnym záujmom o sebavzdelávanie rodičov, vnútorodinnými faktormi ako je alkoholizmus rodičov, malá citová prepojenosť medzi členmi rodiny, kríza rodičovskej autority a vzťahová labilita.

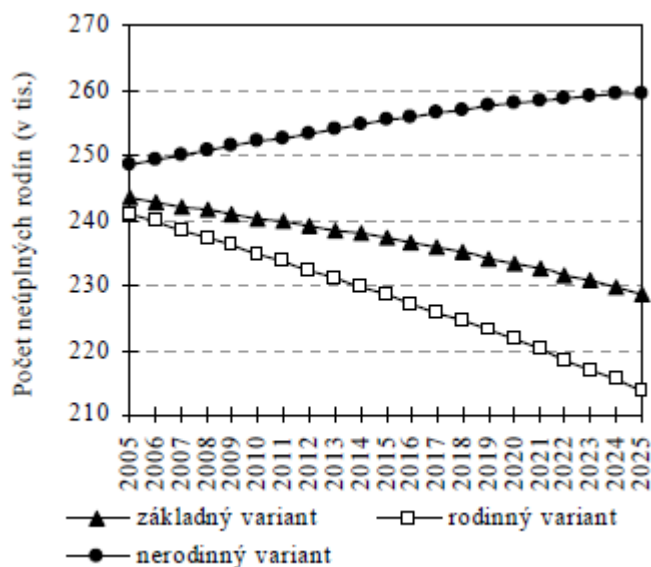
Fialová predpokladá, že fáza rodinného života s deťmi, ktorá končila donedávna vo veku 40 rokov, sa predĺži až nad vekovú hranicu 50 rokov. Tým tiež dôjde ku zmene dĺžky obdobia po odchode detí z rodiny. Toto obdobie sa po odchode detí skráti, ale na druhej strane sa bude predlžovať poklesom intenzity úmrtnosti mužov vo vyššom veku. A teda menej častým ovdovením ženy. Fialová taktiež poukazuje na zmeny fázovania života rodiny, ktoré sa premietnu do zostarnutia rodín, resp. manželov: tí budú neskôr vstupovať do

manželstva, dlhšie s nimi budú žiť ich deti, a tým posledné obdobie manželského súžitia bude rovnako dlhé.¹⁰⁵

Vplyv na zmenu rodín na Slovensku majú aj premeny rodín v Európe. Mení sa rozsah a štruktúra rodín, bohatstvo vzťahov, prejavuje sa nižšia akceptácia rodinných hodnôt, mení sa deľba práce v rodine, menia sa formy rodinného spolužitia, ohrozená je nukleárna rodina, prejavuje sa väčšia krehkosť rodinných vzťahov.¹⁰⁶

Alarmujúci je nárast počtu detí narodených mimo manželstva. Neúplné rodiny (graf 4) vychovávajúce deti sú viac ohrozené chudobou ako aj výskytom sociálno-patologických javov, nakoľko je často príjem rodiny výrazne redukovaný, zvyšujú sa nároky rodiča na prácu (v súvislosti s finančným zabezpečením rodiny) a vyčerpaný rodič má menej možností venovať dostatok času a pozornosti deťom.¹⁰⁷

Graf 4– Prognóza vývoja neúplných rodín

zdroj: LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*.

¹⁰⁵ FIALOVÁ, L. a kol. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha. Sociologické nakladatelství SLON, 2000. ISBN 80-85850-87-7. s. 136

¹⁰⁶ BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3. s. 93

¹⁰⁷ <http://www.prerodinu.estranky.sk/clanky/rodina-v-spolocnosti/statisticky-urad-zverejnil-udaje-o-demografickom-vyvoji-v-roku-2009.html>. 30.5.2010

Odporúčanie Rady Európy hovorí, že členské štáty majú podporovať zvýšenú účasť mužov v starostlivosti o deti a ich výchovu. To predpokladá prijať od mužov nové formy profesionálnej dráhy. Inak budú ženy neustále niesť väčšiu časť rodinných povinností a súčasne napodobňovať mužský štýl práce, ak budú chcieť byť úspešné v zamestnaní.¹⁰⁸

Európska komisia prezentuje vo svojich dokumentoch programy harmonizácie, ktoré zahŕňajú širokú škálu opatrení, ktoré sa priamo alebo nepriamo dotýkajú výchovy detí. Ide o opatrenia v oblasti služieb starostlivosti o deti, úpravu rodičovskej dovolenky pre zamestnaných rodičov, organizácie práce na pracovisku, podpory participácie mužov pri starostlivosti o deti. Vyjadrením toho by mohli byť rôznorodé možnosti zamestnania, pracovná kultúra zohľadňujúca rytmus rodinného a sociálneho života, plné zamestnanecké práva, možnosti postupu a vzdelávania, taký istý status pracovníkov, ktorí potrebujú harmonizáciu, ako u ostatných.¹⁰⁹

---

¹⁰⁸ BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3. s. 91

¹⁰⁹ BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3. s. 90

ZÁVER

Rodina predstavuje najintenzívnejšie a najužšie ľudské spolužitie. Uspokojuje citové potreby a poskytuje najoptimálnejšie podmienky pre zdravý telesný a duševný vývin. Preto je rodina nenahraditeľná pre každého človeka od narodenia až do konca svojho života. Preto je rodina stredobodom rozsiahlych úvah, zistení a štatistík. Rodinné prostredie a jeho fungovanie je skúmané už od prvopočiatku ľudstva a dáva nám dôkazy o nevyhnutelnosti tejto malej sociálnej skupiny.

Naša práca ponúka pohľad na aspekty rodinného fungovania vo všeobecnej rodine, ako aj v historických súvislostiach a ich dopad na vývoj rodiny.

Predmetom komparácie rodinného prostredia a jeho vývoja sú historické fakty a skutočnosti, ktoré v priebehu času vplývali na rodinu. Jednotlivé fakty a názory odborníkov na rodinnú sociológiu sme rozčlenili podľa niekoľkých oblastí ako zmena rodinných vzťahov na moderné, rovnoprávne z hľadiska pohlavného aj generačného, individualizácia rodinných vzťahov, dynamizácia rodiny pluralizácia rodinných štruktúr a foriem a demografické vplyvy.

V závere môžeme skonštatovať, že rodina a rodinné prostredie prechádza mnohými kvantitatívnymi a kvalitatívnymi zmenami, ktoré v období, keď sa dieťa socializuje, veľmi zasahujú a ovplyvňujú celý priebeh socializácie. V súvislosti so spoločenským vývojom, neustálymi zmenami, zrýchľujúcim sa tempom života sa rodina v poslednom období stáva krehkejšia a veľakrát potrebuje viac podpory ako kedykoľvek predtým. Výsledky výskumov naznačujú, že rodina predstavuje najdôležitejšiu hodnotu našej spoločnosti. Nech je historický vývin akýkoľvek, rodina sa daným podmienkam prispôsobuje vzhľadom na svoje potreby a predovšetkým na potreby detí pre zabezpečenie ich bezproblémového vývinu.

Aj napriek súčasnej nepriaznivej ekonomickej a hospodárskej situácii je nepopierateľné, že rodina bude naďalej pokračovať v plnení jej základných úloh.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BAKOŠOVÁ, Zlatica. 2008. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.
- BAKOŠOVÁ, Z.. *Sociálna pedagogika*. 1994. Bratislava. FF UK, ISBN 80-223-0817-X.
- BERGER, P.L., LUCKMAN, T. 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno. CDK, a.s., 1999. ISBN 80-855859-46-1.
- DUNOVSKÝ, J. 1999. *Sociální pediatrie*. Praha. Grada, a.s., 1999. ISBN 80-7169-254-9.
- FIALOVÁ, L. a kol. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha. Sociologické nakladatelství SLON, 2000. ISBN 80-85850-87-7.
- GÁBOROVÁ, Ľubica. 1997. *Sociálna psychológia pre učiteľov*. Prešov. Pedagogická fakulta UPJŠ, 1997. ISBN 80-88885-6479.
- GOODY, Jack. 2006. *Proměny rodiny v Evropské historii*. Praha. Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. ISBN 80-7106-396-7..
- GOGOLOVÁ, A, KROČKOVÁ, Š., KURINCOVÁ, V. 1995. *Sociológia výchovy*. 1995. Nitra. Vysoká škola pedagogická.
- HAMAROVÁ, H.-HOLKOVIČ, Ľ. 1986. *Výchova v rodine*. 1986. Bratislava. Smena.
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha. Portál s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- HELUS, Z. 2004. *Dítě v osobnostním pojetí*. 2004. Praha. Portál, ISBN 80-7178-888-0.
- HELUS, Z. 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2007. Praha. GRADA, ISBN 978-80-247-1168-3.
- KASANOVA, A. 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. I. Rodina a deti*. Nitra: UKF, 2008. ISBN 978-80-8094-277-9.
- KOMPOLT, P. 2001. *Rodina a jej úlohy vo výchove*. In: Školská pedagogika. Bratislava. UK, 2001, ISBN 80-223-1536-2
- KOŠTA, J. 1997. *Sociológia*. 1997. Bratislava. Vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 80-225-0950-7.
- KOVAČIČ, V. 2002. *Model funkčnej rodiny a formovania osobnosti*. 2002. Vrútky. ProKonzult, ISBN 80-88754-09-7.
- LUKÁČOVÁ, M. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. 2005. Bratislava. Inštitút informatiky a štatistiky.
- MOŽNÝ, I. 2006. *Rodina a spoločnosť*. 2006. Praha. Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-58-X.

- MOŽNÝ, I.. 2006. *Moderní rodina. Mýty a skutečnost*. Brno. Blok s.r.o., 2006.
- ONDREJKOVIČ, P. 1997. *Negatívne stránky individualizácie mládeže*. 1997. Bratislava. UK PF. ISBN 80-88868-17-3.
- SOBOTKOVÁ, Irena. 2007. *Psychologie rodiny*. Praha. Portál s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
- ŠATÁNEK, Juraj. 2004. *Rodinné prostredie ako faktor socializácie a personalizácie osobnosti dieťaťa*. Zvolen. Bratia Sabovci s.r.o., 2004. ISBN 80-8083-015-0.
- Štatistický úrad SR. 2011. *Trendy sociálneho vývoja v Slovenskej republike*. Bratislava. 2011. ISBN 978-80-8121-057-0.
- ŠTEFANKO, Milan. 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Vydavateľstvo IRIS, 2002. ISBN 80-89018-34-3.
- VEREŠOVÁ, I. a kol. 2007. *Sociálna psychológia*. 2007. Nitra. ENIGMA. ISBN 978-80-89132-47-8.

Zákon č. 36/2005 Z.z o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

PERIODICKÉ PUBLIKÁCIE:

- BODNÁROVÁ, B. – FILADELFIOVÁ, J. 2001. *Deti, mládež, rodina a spoločnosť*. In: *Mládež a spoločnosť*, roč. VII, 2001, č. 2. ISSN 1335-1109.
- GURÁŇ, P. – FILADELFIOVÁ, J. – RITOMSKÝ, A. 1997. *Tradičné verzus moderné: zmeny a život súčasných rodín*. In: *Sociológia*, roč. 29, 1997, č. 1. ISBN 0049-1225.
- LENCZOVÁ, T. 1994. *Rodina a veci verejné v nových podmienkach*. In: *Pedagogická revue*, roč. XLVI, 1994.
- POTOČÁROVÁ, M. *Čo ovplyvňuje úspešnú výchovu v rodine*. Rodina a škola. Praha, Portál. 1999. č. 3. Ročník 47. ISBN 0231-6463.
- TOKÁROVÁ, A. 2002. *Paradoxy globalizácie, vzdelanie a sociálny rozvoj*. In: *Sborník STUDIA PEDAGOGICA*. Brno: MU, 2002, roč. L, č. 7, s. 9-29. ISBN 80-210-2814-9

INTERNETOVÉ ZDROJE:

LACA, S. (2011). *Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti. Pro human* [online], [cit. 20.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://prohuman.cz/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>>.

KAŇKOVSKÁ, P. (2007). *Vliv rodinného prostředí na utváření prosociální orientace dítěte staršího školního věku*. E-psychologie [online]. 1(1), [cit. 20.2.2012]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/kankovska.pdf>>.

TAMÁŠOVÁ, Viola. (2012). *Súčasná rodina na Slovensku a jej vývojové trendy*. Spoločnosť pro plánování rodiny a sexuální výchovu [online]. 1(1), [cit. 26.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008053106>>.

Demografický vývoj na Slovensku v roku 2009 – časť detí. PreRodinu.estranky [online]. 1(1), [cit. 26.2.2012]. Dostupný z WWW: < <http://www.prerodinu.estranky.sk/clanky/rodina-v-spolocnosti/statisticky-urad-zverejnil-udaje-o-demografickom-vyvoji-v-roku-2009.html>>.

Výchova je v prvom rade o vzťahu. Zaoistri na rodinu [online]. 1(1), [cit. 26.2.2012]. Dostupný z WWW: < http://zaostri.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=547&Itemid=271>.

www.statistics.sk

6. ZOZNAM OBRÁZKOV, TABULIEK A GRAFOV

Zoznam grafov

Graf 1: Priemerný vek pri sobáši

Graf 2: Hrubá miera sobášnosti a rozvodovosti v SR v rokoch 1950 – 2010

Graf 3: Prognóza vývoja úplných rodín

Graf 4: Prognóza vývoja neúplných rodín

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora:	Patrícia Balážová
Odbor:	andragogika
Forma štúdia:	kombinovaná
Názov práce:	Rodinné prostredie ako socializačný faktor
Rok:	2011/2012
Počet strán bez príloh:	54
Celkový počet strán príloh:	0
Počet titulov slovenskej literatúry a prameňov:	21
Počet titulov zahraničnej literatúry a prameňov:	10
Počet internetových zdrojov:	6
Vedúci práce:	PhDr. Eva Živčicová PhD.